

De Nederlandse zeevisserij
op de drempel van
een nieuw tijdvak

252 109

DE NEDERLANDSE VISSERIJ OP
DE DREMPEL VAN EEN NIEUW TIJDVAK

MEDEDELINGEN EN OVERDRUKKEN
No. 127

April 1975

Dit artikel vormt een onderdeel van het Jaarverslag van het LEI over 1974, dat omstreeks mei zal verschijnen. Om een snelle publikatie in de reeks "Mededelingen en Overdrukken" mogelijk te maken is de in het jaarverslag gebruikte bladzijde-nummering gehandhaafd.

INHOUD

	Blz.
1.1 INLEIDING	9
1.2 ONTWIKKELING IN DE PERIODE 1960-1973	12
1.2.1 Algemene ontwikkelingslijnen	12
1.2.2 Grote zeevisserij	18
1.2.3 Kleine zeevisserij	21
1.2.4 Garnalenvisserij	24
1.3 DE TRENDBREUK IN DE ONTWIKKELING: 1973/1974	26
1.3.1 Optimale bevissing en overbevissing	26
1.3.2 Het internationale visserijbeleid	29
1.3.3 Bedrijfseconomische aspecten	31
1.4 DE NEDERLANDSE ZEEVISSERIJ EN DE INTERNATIONALE VANGSTBEPERKENDE MAATREGELEN	34
1.4.1 Algemene aspecten	34
1.4.2 Het internationaal beheersbeleid in het werkgebied van de N.E.A.F.C	36
1.4.3 Vangstbeperkende maatregelen nationaal bezien	37
1.4.4 Het individuele bedrijfsbeleid	41
1.5 SLOTBESCHOUWING	43
BIJLAGEN 1 t/m 4	49
LITERATUURVERWIJZING	53

1. DE NEDERLANDSE ZEEVISSERIJ OP DE DREMPEL VAN EEN NIEUW TIJDVAK x)

1.1 Inleiding

De uitdagende titel van deze beschouwingen maakt zowel een directe rechtvaardiging ervan als een algemene probleemstelling wenselijk. De Nederlandse zeevisserij is immers een zeer oude bedrijfstak, die reeds vaker tijden van economische op- en neergang moet hebben doorgemaakt. Uit het onderzoek van Beaujon 1) en Kranenburg 2) komen drie karakteristieken naar voren, die o.i. zeer typerend voor het economische gebeuren in de Nederlandse zeevisserij zijn.

Allereerst blijkt zich sinds het midden van de 17e eeuw binnen de nationale economie een geleidelijke trend van afnemende economische betekenis van de zeevisserij en aanverwante bedrijven voor te doen. In deze periode was gezouten haring één van de belangrijkste stapelprodukten voor het internationale handelsverkeer van de Republiek, die enige tijd een monopolie heeft bezeten in aanvoer en verhandeling van gekaakte, zoute haring van goede kwaliteit.

In de tweede plaats blijkt de trendmatige vermindering van de economische betekenis van de zeevisserij gepaard te zijn gegaan met talloze conjuncturele schommelingen. Het grote aantal fluctuaties vond zijn oorzaak in de specifieke omstandigheden waaronder de visvangst moest worden uitgeoefend. Als zodanig kunnen worden genoemd: de afhankelijkheid van ongewisse weersomstandigheden; de vaak onvoorspelbare omvang en trek van de visstapels; de gevoeligheid voor oorlogen en de sterke invloed van technische vernieuwingen t.a.v. scheepstype, voortstuwing, uitrusting en netwerk, die soms een min of meer volledige vernieuwing van het zeegaande deel van het visserijbedrijf noodzakelijk maakten. De kwetsbaarheid van het visserijbedrijf is dan ook in vergelijking met bedrijfstakken aan de wal relatief groot.

Ten slotte nam het verbruik per hoofd van vis af, waarbij vis - in het bijzonder in de jaren na de Tweede Wereldoorlog - geleidelijk meer het karakter van luxeproduct verkreeg. In de 17e eeuw bv. maakte vis in de kuststaten van West-Europa een wezenlijk bestanddeel van de dagelijkse voeding uit; het visverbruik was vaak groter dan het vleesverbruik. Gezouten haring en andere, goed geconserveerde vis had bovendien landinwaarts een groot penetratievermogen.

x) Dit artikel is in onderlinge samenwerking geschreven door Drs. W.P. Davidse, J. de Jager, Drs. R. Rijnveld, Drs. W. Smit en Ir. J. W. de Wilde, allen medewerkers van de afd. Visserij en Bosbouw van het LEI.

Deze zeer beknopte historische schets van de ontwikkeling van de zeevisserij wijst duidelijk op een grote economische kwetsbaarheid en op de noodzaak voortdurend aanpassingen te bewerkstelligen. Desondanks is aan dit artikel zeer bewust de titel meegegeven: "op de drempel van een nieuw tijdvak". Een reeks van ontwikkelingen op nationaal en internationaal niveau sinds eind 1973 geven ons nl. de stellige overtuiging, dat de Nederlandse zeevisserij zich in nauwelijks 15 maanden tijd voor geheel nieuwe economische, technische en juridische verhoudingen geplaatst ziet. Daarbij is de rentabiliteit van de bedrijfstak als totaliteit van matig tot goed winstgevend omgeslagen in sterk verliesgevend.

Pas sinds de eerste publikatie van de "Club van Rome" zijn velen zich bewust geworden van de beperktheid van de natuurlijke rijkdommen op deze planeet. Dit geldt niet alleen voor de "uitputbare" rijkdommen (bv. fossiele brandstoffen), maar ook voor de "vervangbare" rijkdommen, die zich onder bepaalde voorwaarden door biologische vernieuwing in stand kunnen houden (bv. visstapels). Deze opvattingen waren reeds lang het geestelijk eigendom van de visserijbiologen, die tientallen jaren geleden reeds een zorgvuldig(e) beheer en exploitatie van visstapels voorstonden. Alleen hierdoor zouden - onder de voorwaarde van gelijkblijvende natuurlijke omstandigheden en afgezien van kleinere jaarlijkse variaties - duurzaam z.g. biologisch optimale vangsten kunnen worden verkregen. De omvang van de vangsten zou dus nauwkeurig moeten worden aangepast aan de biologische draagkracht van de verschillende vissoorten.

In de naoorlogse jaren mengde de toen nog zeer prille wetenschap van de visserijeconomie zich in de discussie, hetgeen in 1954 leidde tot de formulering van het z.g. Gordon-axioma 3). Dit luidt zeer in het kort: Uitoefening van de visserij op algemeen toegankelijke visgronden zal bij een gunstige rentabiliteit en bij volledig vrije mededinging - nationaal en internationaal - tot een ongebreidelde vergroting van de visserijcapaciteit en daardoor op den duur tot uitputting van de visstapels leiden waardoor de bedrijfstak verliesgevend wordt.

Om roofofbouw op commercieel belangrijke visstapels te voorkomen, hebben eerst de visserijbiologen en later ook de visserijeconomen gezocht naar regelingen om overbevissing tegen te gaan. Visserij wordt grotendeels in internationale wateren uitgeoefend, waardoor meestal de economische belangen van meerdere visserijnaties in het geding zijn. Aangezien vrijwillige overeenkomsten moeilijk haalbaar bleken te zijn, is uit het zoeken naar doelmatige beleidsmaatregelen uiteindelijk de huidige neiging van een aantal landen ontstaan om de visserijzone's van de kuststaten belangrijk te vergroten, nl. van 3, 6 of 12 naar 50 of 200 mijl of nog groter. Binnen deze sterk vergrote zone's - door ontwikkelingslanden vooral bepleit i.v.m. onderbevissing en door rijke landen i.v.m. overbevissing - zouden andere landen niet mogen vissen of slechts op nauwkeurig bepaalde voorwaarden visrechten kunnen verwerven.

De hier geschetste problematiek is historisch gezien voor de Nederlandse zeevisserij overigens niet nieuw, zowel wat betreft het recht van de vrije visvangst ter zee als t.a.v. de overbevissing. In de 17e eeuw bv. deden zich dezelfde problemen voor. Tussen 1600 en 1640 heersten tussen Engeland en de Republiek spanningen als gevolg van de door Engeland nagestreefde soevereiniteit over de zeeën rondom dit eiland, met name t.a.v. het visrecht. Kranenburg zegt hierover 4): "De strijd over de mare clausum en de mare liberum bevatte voor de Nederlandse visserij een levensbelang van de eerste orde, omdat de belangrijkste visgronden van de Noordzee en van de zeeën rond IJsland zich onmiddellijk onder de kusten van vreemde mogendheden uitstrekten". Uiteindelijk heeft toen het recht van de vrije visvangst gezegevierd.

Beaujon vermeldt t.a.v. overbevissing 5): "Buiten twijfel is het in elk geval, dat ook in de Noordzee met sommige netten soms verbazende hoeveelheden onvolwassen en onbruikbare visch worden opgehaald, hetgeen althans de strekking moet hebben om de vischvoorraad te verminderen". Het doodvissen van de kustwateren door het schrobnet (de huidige boomkor) leidde in 1676 dan ook tot een verbod van dit vistuig.

In paragraaf 1 van deze beschouwingen wordt een beknopte schets gegeven van de ontwikkeling van de Nederlandse zeevisserij in de periode 1960-1973. Hierbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de feiten, die voor zover het de Nederlandse visserij betreft, hebben bijgedragen tot het ontstaan van de huidige problematiek. In paragraaf 2 wordt de aandacht gericht op de belangrijkste biologische en economische data, die de plotselinge ommekeer in de gang van zaken illustreren.

In paragraaf 3 ten slotte wordt een poging ondernomen om de onbekende toekomst te verkennen. De hierin tot uitdrukking gebrachte gedachten en visie's zijn - gezien de ruime marges van onzekerheid bij een aantal factoren - sterk subjectief en komen volledig voor rekening van de auteurs. Hetzelfde geldt voor paragraaf 4, waarin enkele evaluerende slotopmerkingen zijn opgenomen.

Het artikel beperkt zich uitdrukkelijk tot de produktie. Ontwikkelingen t.a.v. visverbruik, de visverwerkende industrie, de groot- en kleinhandel in vis en visprodukten alsmede de exportpositie moesten kortheidshalve buiten beschouwing blijven x).

x) Cijfers hierover worden o.m. vermeld in de jaarverslagen van het Produktschap voor Vis en Visprodukten en van het Bedrijfschap voor de Groothandel in Vis.

1.2 Ontwikkelingen in de periode 1960-1973

1.2.1 Algemene ontwikkelingslijnen

In vergelijking met de land- en tuinbouw heeft de Nederlandse visserij een bescheiden omvang; de totale waarde van de aan de afslagen aangevoerde vis bedroeg in 1960 2,2% van de totale produktiewaarde van de Landbouw in dat jaar. Dit percentage was in 1973 gestegen tot 2,5.

Nederland is vanouds een visexporterend land met een in verhouding tot de aanvoerwaarde hoge exportopbrengst. Bij een totale aanvoerwaarde in 1960 van f 137 mln. bedroeg de opbrengst van de geëxporteerde vis f 98 mln.; voor 1973 waren deze cijfers respectievelijk f 417 mln. en f 547 mln.

Tabel 1.1 De positie van de Nederlandse visserij in Noord-West-Europa in 1973 x)

	Aanvoer (mln. kg)		Opbrengst (mln. US-dollar)	
Noorwegen	588	(2080)	203	(128)
Denemarken	272	(1163)	142	(97)
Groot-Brittannië	1040		384	
Frankrijk	689		506	
West-Duitsland	285	(45)	162	(2)
Nederland	300		153	
Ierland	88		25	
België	46		33	

x) Aanvoer voor menselijke consumptie; voor de grote vismeelproducenten is tussen haakjes de aanvoer t.b.v. de vismeel- en visolie-industrie vermeld.

Bron: F.A.O., Yearbook of Fishery Statistics, Vol. 37.

In het volgende wordt uitsluitend de zeevisserij in beschouwing genomen, dus niet de mossel- en oestercultuur, de IJsselmeer- en binnenvisserij. De totale opbrengst van deze 4 kleinere takken van visserij maakte in 1973 \pm 9% uit van de totale aanvoerwaarde van de Nederlandse visserij.

De zeevisserij kan worden onderscheiden in drie afzonderlijke takken:

- de grote zeevisserij, welke wordt uitgeoefend door rederijen, die meestal meerdere grote trawlers exploiteren; sinds ca. 1900 zijn deze rederijen gevestigd in Scheveningen, Katwijk, Vlaardingen en IJmuiden. Kenmerkend voor deze tak van visserij is de

- specialisatie op de haringvangst;
- de kleine zeevisserij, waarvan de vloot bestaat uit kotters die overwegend worden geëxploiteerd door schippers-eigenaren. De belangrijkste thuishavens van de kottervloot zijn in het noorden: Urk, Den Helder en Texel en in het zuiden: Goeree, Ouddorp, Arnhemuiden, Vlissingen en Breskens. De schepen van deze plaatsen behoren alle tot de maatschapsvloot, de bemanningsleden van deze kotters ontvangen in principe gelijke delen van de besomming. Katwijk is de thuishaven van de schepen, waarvan de bemanning op arbeidsovereenkomst vaart. Voor deze bemanningsleden is een minimum-inkomen gegarandeerd, terwijl tevens een differentiatie naar functie in de beloning is verwerkt. Hoofdproduct van de kleine zeevisserij is platvis, waarvan tong jarenlang het grootste aandeel in de besomming leverde;
 - de garnalenvisserij, die met kleinere kotters wordt uitgeoefend in de Waddenzee, de Zeeuwse zeegaten en voor de Nederlandse en Duitse kust.

Tabel 1.2 Betekenis van verschillende vissoorten voor de Nederlandse zeevisserij (excl. kust- en zoetwatervisserij)

	1960		1973	
	mln. kg	mln. gld.	mln. kg	mln. gld.
Gezouten haring	57,6	30,3	29,7	44,5
Verse/bevroren haring	51,0	15,1	32,7	26,7
Makreel	25,2	5,7	9,8	5,7
Rondvis	31,3	16,2	44,1	55,8
Tong	7,3	20,9	14,7	132,2
Overige platvis (vnl. schol)	16,8	12,7	60,9	99,9
Consumptiegarnalen	4,3	10,0	4,9	16,6
Drogerijgarnalen	8,6	0,5	0,1	0,0
Totaal	202,1	111,4	196,9	381,4
Waarvan: grote zeevisserij	137,5	61,0	83,6	95,6
kleine zeevisserij	51,2	39,4	107,7	268,0
garnalenvisserij	13,4	11,0	5,6	17,8

De situatie in 1960

Per ultimo 1960 exploiteerde de zeevisserij een vloot van 813 schepen, nl:

- 118 loggers van de grote zeevisserij waarmee - deels seizoenmatig - werd deelgenomen aan de haringdrijfnetvisserij;
- 94 trawlers van de grote zeevisserij, die behalve voor de haringvisserij werden ingezet voor de visserij op rondvis;
- 348 kotters van de kleine zeevisserij;
- 253 garnalenvissersschepen.

In 1960 bood de vloot van de zeevisserij werkgelegenheid aan bijna 4700 vissers. Door de zeevisserij als geheel werd in dat jaar een hoeveelheid van 202 mln. kg vis aangevoerd, waarvoor aan de afslagen f 111 mln. werd besomd. De belangrijkste vissoort was haring met een aandeel van 54% in de totale aanvoer en 41% in de totale besomming. In 1960 was de drijfnetvisserij met loggers nog van betekenis; 38% van de haring werd aangevoerd door loggers.

Omstreeks 1960 stond de Nederlandse visserij aan de vooravond van belangrijke structurele ontwikkelingen, die in het volgende zullen worden beschreven.

De visserij-inspanning gedurende de periode 1960-1973

De visserij-inspanning is het produkt van het vangvermogen en de tijd, d.i. het aantal visdagen gedurende welke het vangvermogen wordt ingezet. Het vangvermogen wordt bepaald door het aantal schepen en de technische kenmerken van de vloot, zoals motorvermogen, tonnage, vistuig en nautische apparatuur en visopsporings-apparatuur. Voorts is de bekwaamheid van schipper en bemanning mede bepalend voor het vangvermogen. Een aantal van deze factoren is economisch moeilijk te "vangen".

De volgende tabel geeft een indruk van het verloop van het vangvermogen over het tijdvak 1960-1973. Als norm voor het vangvermogen is de vervangingswaarde (in constante guldens van 1973) gehanteerd. De vervangingswaarde vormt een gemeenschappelijke maatstaf zowel voor de omvang van het motorvermogen als voor de tonnage x). Uiteraard geeft de vervangingswaarde geen exact beeld van het vangvermogen van de vloot, doch hij is redelijk bruikbaar als een indicatie hiervan 6).

Tabel 1.3 Ontwikkeling van de zeevisserijvloot 1960-1973

	Aantal schepen				Vervangingswaarde (mln. gld.) (prijspeil 1973)				Aantal opva- renden
	totaal zeevis- serij	grote zee- viss.	kleine zee- viss.	garn.- visse- rij	totaal zeevis- zerij	grote zee- viss.	kleine zee- viss.	garn.- visse- rij	
1960	813	212	348	253	444	219	183	42	4670
1966	802	111	459	232	522	176	297	49	4520
1973	683	68	472	143	747	151	562	34	3550

x) De biologen trachten de visserij-inspanning, die voortvloeit uit het gebruik van scheepstypen van verschillende grootte en motorvermogen en sterk uiteenlopende visserijtechnieken, te meten per eenheid van inspanning, een technische maatstaf dus.

Bij een vermindering in de periode 1960-1973 van het totaal aantal schepen van de zeevisserij met 16%, steeg de totale vervangingswaarde van de vloot met 66%. Per tak van zeevisserij vertonen de ontwikkelingen een verschillend verloop. Het vangvermogen van de grote zeevisserij verminderde met $+ 1/3$, het aantal schepen echter met $2/3$. De kleine zeevisserij geeft in deze periode daarentegen een expansieve ontwikkeling te zien; het aantal schepen steeg met 36%, terwijl het totale vangvermogen van deze vloot verdrievoudigde. Het vangvermogen van de garnalenvisserij was in 1973 + 20% lager dan in 1960.

De daling van het totaal aantal opvarenden was vooral het gevolg van de achteruitgang van het aantal bemanningsleden van de trawlervloot, nl. van 2360 in 1960 tot 840 in 1973. Het aantal opvarenden van de kottervloot steeg gedurende deze periode van 1590 tot 2360, terwijl dat in de garnalensector daalde van 720 tot 350.

Gedurende de periode 1960-1973 hebben ingrijpende technische ontwikkelingen t.a.v. vistuig, scheepstype, visopsporingsapparaat, e.d. het vangvermogen van de schepen vergroot, waardoor de zeevisserij in 1973 met een aanmerkelijk groter kapitaalintensiteit werd uitgeoefend. Dit blijkt uit het gemiddeld geïnvesteerde bedrag per opvarende, (op basis van de vervangingswaarde van de vloot, prijspeil 1973) dat voor de zeevisserij als geheel steeg van f 95000,- in 1960 tot f 210000,- in 1973.

Resumerend kan gesteld worden dat het vangvermogen van de Nederlandse zeevisserij, mede door de technische ontwikkelingen, in de laatste 15 jaar sterk is vergroot. De vergroting van de visserijinspanning was daarbij nog sterker, aangezien het aantal reisdagen van de schepen in 1973 aanzienlijk hoger was dan in 1960. Dit laatste geldt vooral voor de grote zeevisserij, waarvan omstreeks 1960 ongeveer de helft van de vloot slechts van mei - december werd ingezet. In 1973 was voor nagenoeg de gehele vloot van de zeevisserij sprake van een jaarrondvisserij.

De verklaring van de stootsgewijze vergroting van de visserijinspanning, speciaal wat betreft de invoering van technische vernieuwingen, wordt vaak gezocht bij de omstandigheden waaronder de visserij wordt uitgeoefend 7). Zijn - zoals veelal het geval is - de visgronden algemeen toegankelijk dan leidt dit ertoe dat, wanneer vernieuwingen in de visserijtechniek door enkelingen met succes worden toegepast, de overigen deze snel navolgen. Deze navolging kan dan zijn ingegeven door de vrees dat de "voorlopers" een groter gedeelte van de visgronden in bezit zullen gaan nemen. Voorwaarde voor deze versnelde invoering van technische vernieuwingen is een gunstige rentabiliteitssituatie en uiteraard een vrije toetreding tot de visserij.

Confrontatie van inspanning en resultaat

In tabel 1.4 wordt de meest bruikbare indicatie voor het vangvermogen, het verloop van de vervangingswaarde van de vloot, vergeleken met de ontwikkeling van aanvoer en besomming.

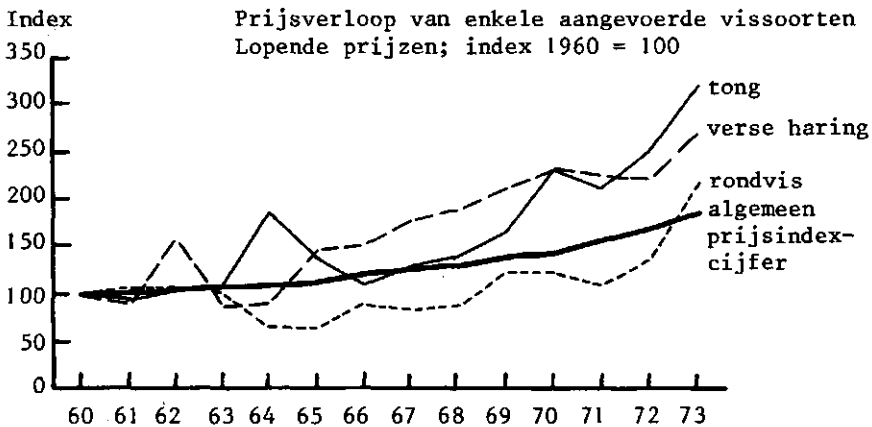
Tabel 1.4 Vangvermogen en resultaat

	1960	1966 (index- cijfers)	1973
Vervangingswaarde van de vloot (prijspeil 1973)	100	118	168
Aanvoer	100	99	98
Besomming (lopende prijzen)	100	176	343
Besomming (gedefleerd met alg. cons. prijspeil 1973)	100	143	187
Algemeen consumptieprijspeil	100	123	183

Ondanks de uitbreiding van het vangvermogen van de vloot, gemeent aan de vervangingswaarde, bleef de hoeveelheid aangevoerde vis ongeveer constant. Bedenkt men dat de visserij-inspanning, mede als gevolg van de overgang op jaarrondvisserij, nog sterker is toegenomen, dan moet worden geconcludeerd dat de zeevisserij de grenzen van de groei heeft bereikt. De totale besomming in lopende prijzen is gestegen tot ongeveer het 3,5-voudige t.o.v. 1960. Corrigeert men deze besomming voor de stijging van het algemeen consumptieprijspeil dan resteert een stijging van de reële besomming over het tijdvak 1960-1973 van 87%.

De prijzen van de aangevoerde vissoorten zijn aanzienlijk sterker gestegen dan het algemeen consumptieprijspeil, zoals blijkt uit grafiek 1.1. Bovendien trad er een verschuiving in het aanvoerpakket op naar de duurere vissoorten, m.n. tong. Hierdoor steeg de nominale besomming nog sterker dan op grond van het prijsverloop van de aanvoer verwacht kon worden.

Grafiek 1.1

De kleine zeevisserij geeft de sterkste uitbreiding van het vangvermogen te zien, nl. tot het drievoudige, waarbij de aangevoerde hoeveelheid ongeveer verdubbelde.

Biologisch en economisch kader

In tegenstelling tot de situatie bij de winning van delfstoffen is er bij de visserij geen sprake van een eindige voorraad, doch van een "flow-production". Prof. Korringa spreekt in dit verband van een kapitaal - de biomassa's in zee - dat door de jaarlijkse aangroei bij een juist beheer rente oplevert in de vorm van vangsten 8).

In internationaal verband wordt door biologen continu onderzoek verricht, ten einde inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de commercieel belangrijke visstapels in zee. Reeds geruime tijd waarschuwen zij voor het gevaar van overbevissing. Haring wordt sedert de tweede helft van de zestiger jaren duidelijk overbevist. De haringbestanden in de Noorse en IJslandse wateren waren in 1972 en 1973 bijna uitgeput; de verminderde dichtheid van de haring in de Noordzee komt tot uiting in het feit dat de totale haringvangsten in de Noordzee in 1972 en 1973 nog slechts ongeveer de helft bedroegen van de vangsten in 1965 en 1966. De Nederlandse grote zeevisserij heeft voor de haringvisserij nieuwe mogelijkheden gevonden in de wateren bij de Hebriden en rond Ierland. Het inzetten van grotere diepvrieshektrawlers maakte deze verandering van visgronden mogelijk.

Ten aanzien van tong is er volgens de biologen eveneens sprake van een sterke overbevissing. Jarenlang heeft de kleine zeevisserij kunnen profiteren van de uitzonderlijke grote tong-jaarklas van 1963. Deze jaarklas werd echter gevolgd door een aantal matige en zwakke jaarklassen, zodat bij de toegenomen visserij-inspanning de biologische draagkracht voor tong werd overschreden.

Overbevissing betekent, vanuit economisch gezichtspunt bezien, overinvestering in produktiemiddelen t.o.v. de te realiseren vangsten. In het voorgaande werd een gunstige rentabiliteit genoemd als één van de voorwaarden waaronder technische vernieuwingen versneld kunnen worden ingevoerd bij "gemeenschappelijk eigendom" van de visgronden. Mede door gunstige algemeen economische omstandigheden, m.n. de welvaartsgroei, was de rentabiliteit in de zeevisserij enkele jaren goed tot zeer goed, vooral in de kleine zeevisserij. Terwijl de economische groei voor de landbouw hogere beloningsaanspraken voor de arbeid tot gevolg had, hetgeen leidde tot toepassing van arbeidsbesparende technieken 9), manifesteerde de algemene welvaartsgroei zich in de visserij vooral aan de vraagzijde. In de visserij had dit eveneens een toename van de kapitaalintensiteit tot gevolg. Omstreeks 1960 werd vis als een redelijk goedkoop volksvoedsel beschouwd. Nog in 1965 schreef drs. A.G.U. Hildebrandt dat "vis een belangrijke bijdrage zal kunnen leveren in de voorziening van goedkoop eiwitrijk voed-

sel" 10). Door de sterk gestegen koopkracht werd het mogelijk om hogere prijzen te betalen voor vis, die steeds meer een luxeproduct werd. Een betere valorisatie van het produkt (o.a. fileren en diepvriezen) speelde hierbij een belangrijke rol. Voor de Nederlandse zeevisserij kwam de koopkrachtige vraag grotendeels uit het buitenland (Frankrijk, Italië, West-Duitsland).

Daar de prijsstijgingen van vis de algemene inflatie overtroffen, steeg ondanks iets dalende vangsten, de reële besomming. De gunstige rentabiliteit die hiervan het gevolg was stimuleerde, versterkt door de onderlinge concurrentie, de vergroting van de visserij-inspanning.

1.2.2 Grote zeevisserij

Ondanks de ingrijpende ontwikkelingen die deze tak van het visserijbedrijf in de periode van 1960 tot heden heeft doorgemaakt, is de grote zeevisserij in de gehele periode gespecialiseerd gebleven op de haringvangst. Het merendeel van de rederijen van de grote zeevisserij houdt zich voorts, evenals in het verleden, tevens bezig met de handel, vooral in gezouten haring.

Reeds in de jaren zestig waren er ingrijpende technische ontwikkelingen in de grote zeevisserij; de passieve drijfnetvisserij vnl. met loggers werd geheel verdrongen door de actieve trawlvisserij. Deze ontwikkeling ging gepaard met een overgang van seizoensvisserij naar jaarrondvisserij.

In de jaren 1960-1966 is overigens de omvang van de bedrijfstak met rond 1/3 gedeelte afgenomen, gemeten naar produktie en toegevoegde waarde. Het aantal schepen en opvarenden is echter nog sterker verminderd. Na 1966 is wel het aantal schepen en opvarenden verder gedaald, doch de aanvoer en besomming (in constante guldens) bleef ongeveer gelijk. Een en ander heeft geleid tot, met name in de jaren na 1968, een aanzienlijke verbetering der resultaten per opvarende.

In de jaren na 1966 heeft zich de tendens naar grotere schepen voortgezet. Daarbij werden de visserijmogelijkheden vergroot door de introductie van de pelagische visserij, een wijze van trawlen waarbij het mogelijk is de stand van het net ten opzichte van zeebodem en waterspiegel te variëren. Deze visserij heeft mede geleid tot de overgang op een nieuw type trawler: de hektrawler. Daarnaast werd een aantal zijtrawlers omgebouwd om tot op zekere hoogte de mogelijkheden van de pelagische visserij te kunnen benutten.

De hektrawlers werden, eerst aarzelend later algemeen, voorzien van een diepvriesinstallatie, een voorziening die voorheen slechts zeer zelden op de zijtrawlers werd aangetroffen. Visserij met vrieshektrawlers op de Noordzee en aanliggende wateren wordt door de andere kuststaten nog nauwelijks uitgeoefend. De Britse visserij op de Noordzee en nog verder gelegen wateren wordt bv. uitgeoefend met zij- en hektrawlers zonder diepvriesinstallatie en met een gemiddelde reisduur die vaak langer is dan die van de Neder-

landse trawlervloot. In het patroon van aanvoer en verwerking, dat zich sinds 1968 noodgedwongen in Nederland heeft ontwikkeld - de uit oogpunt van volksgezondheid ingestelde diepvriesplicht voor (licht-)gezouten haring - blijkt de vrieshektrawler goed te passen.

Tabel 1.5 Omvang en uitkomsten van de grote zeevisserij

	1960	1966	1973
Aantal rederijen	37	27	17
Vloot (per ultimo)			
Loggers	118	12	-
Zijtrawlers	94	83	36
Hektrawlers	-	10	8
Vrieshektrawlers	-	6	24
Totaal	212	111	68
Waarvan: t/m 10 jaar oud	62	73	40
11 t/m 20 jaar oud	16	10	28
meer dan 20 jaar oud	134	28	-

Totale vervangingswaarde vloot (prijzen 1973, mln. gld.)	219	176	151

Bemanning	2360	1450	840

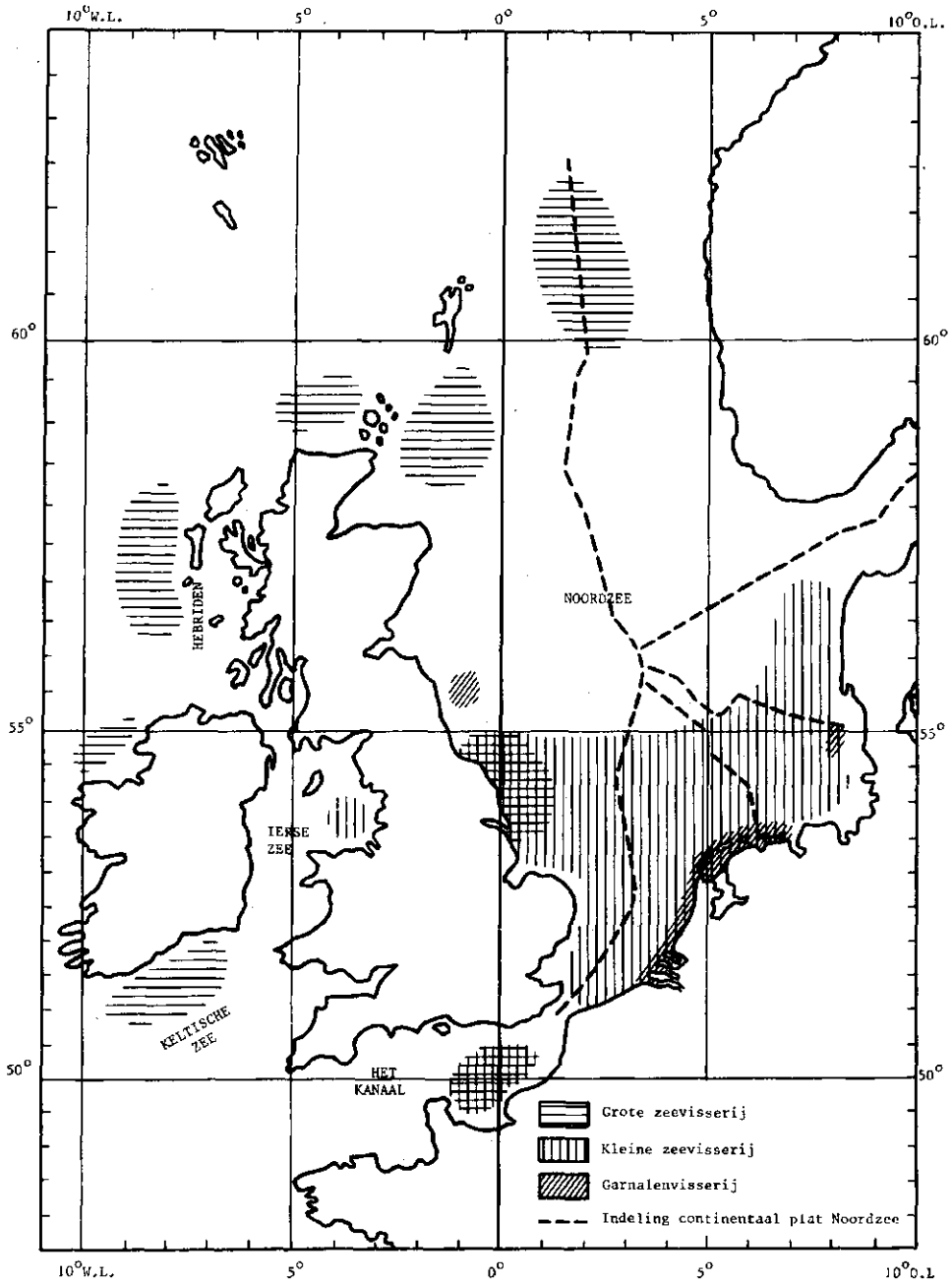
Aanvoer (mln. kg)	138	98	84

Besomming (mln. gld.)	61	59	96
Non-factorkosten (id.)	37	38	57

Netto-toegevoegde waarde (id.)	24	21	39
Idem in geldswaarde 1973	46	32	39
Per man (100 gld., geldswaarde 1973)	19,6	21,9	47,5

Het diepvriezen van de gezouten haring heeft de ontwikkeling van de bedrijfsresultaten sinds 1968 gunstig beïnvloed. De betere valorisatie door het diepvriezen van maatjesharing hebben mogelijkheden opgeleverd die niemand destijds heeft voorzien. Sinds 1968, in welk jaar de haring minder dan 40% van de aanvoer van de grote zeevisserij uitmaakte, is dit aandeel, aanvankelijk langzaam en in 1973 explosief, gestegen tot ruim 60%.

Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke specialisatie naast voordelen ook nadelen heeft. Een gunstig aspect van de specialisatie is dat de bedrijven zich wat betreft de vangst, de handel en de verwerking, kunnen instellen op de speciale eigenschappen

van het produkt. In dit verband dient te worden gewezen op de unieke positie die de Nederlandse gezouten haring en vooral de maatjesharing zich heeft verworven. Een nadeel daarentegen is uiteraard de grote afhankelijkheid van één vissoort in geval van dalende vangsten.

De concentratie van de vloot der grote zeevisserij in een relatief klein aantal grotere schepen heeft de organisatiestructuur van de bedrijfstak sterk beïnvloed. Een aantal, meest kleinere rederijen heeft de evolutie naar grotere eenheden niet kunnen of willen volgen. Verscheidene van deze ondernemingen hebben in de loop van het laatste decennium de visserij gestaakt of zijn door grotere rederijen overgenomen, zodat het aantal rederijen in de grote zeevisserij van 1960 tot 1973 is teruggelopen van 37 tot 17. Uiteraard legt het diepvrieselement een zware last op de ondernemingen, niet alleen bedrijfsorganisatorisch, doch ook met betrekking tot het benodigde bedrijfsvermogen, zowel op zee (vrieshektrawlers) als aan de wal (vrieshuizen). Dit vermogen was voor een bedrijfstak, die in de jaren 1967-1968 financieel zwak stond moeilijk op te brengen 11). Slechts zeer geleidelijk zijn de benodigde schepen en diepvrieshuizen gebouwd, in het huidige tijdsbestek mede met behulp van subsidies in het kader van het EEG-structuurbeleid.

Een belangrijk voordeel van een verdere concentratie van de vloot binnen een beperkt aantal rederijen is het exploiteren van een niet te klein aantal trawlers per rederij. De wisselvalligheid van het visserijbedrijf maakt het voor een rederij gewenst niet alles op één kaart (schip) te zetten, doch het risico te spreiden over meerdere schepen. Deze risicospreiding binnen een rederij met althans enkele trawlers wordt tevens bevorderd door de flexibiliteit van de huidige trawlervloot. De traditioneel op de Noordzee gerichte visserij heeft zich in recente jaren meer en meer kunnen richten op andere visgronden, zoals het zeegebied rond Ierland en bij de Hebriden. Ook de bewerings- en handelsactiviteiten aan de wal van de rederijen dragen bij tot spreiding van de bedrijfsrisico's. De risicospreiding door bevissing van meerdere visgronden is voor de grote zeevisserij een gunstig element in een situatie van vangstbeperking; met name het nieuwste type (grote) vrieshektrawler, waarvan er ongeveer 12 in de vaart zijn of komen, is daarbij zeer nuttig.

1.2.3 Kleine zeevisserij

Gedurende de expansieve ontwikkeling in de kleine zeevisserij is de samenstelling van de vloot belangrijk veranderd. Terwijl de maatschapsvloot in de periode 1960-1973 toenam van 200 schepen tot 416, werd de vloot met bemanning op arbeidsovereenkomst sterk ingekrompen, nl. van 148 schepen tot slechts 56. Deze inkrimping is te verklaren uit de jarenlange negatieve bedrijfsresultaten voor de schepen met bemanning op arbeidsovereenkomst.

De krachtige expansie van de kottervisserij wordt zeer duidelijk geïllustreerd door de toename van het totaal motorvermogen, nl. van 67500 pk in 1960 tot 293100 pk in 1973. (Tabel 1.6)

Deze explosieve ontwikkeling in de kottervisserij werd door diverse factoren veroorzaakt.

Tabel 1.6 Omvang en uitkomsten van de kleine zeevisserij

Vloot (per ultimo)	1960	1966	1973
t/m 200 pk	224	115	12
201 t/m 600 pk	124	342	259
601 t/m 1100 pk	-	2	159
meer dan 1100 pk	-	-	42
Totaal	348	459	472
Waarvan: t/m 10 jaar oud	181	297	289
11 t/m 20 jaar oud	48	97	147
meer dan 20 jaar oud	119	65	36
Totaal motorvermogen (pk)	67500	133600	293100
Bemanning	1590	2310	2360
Aanvoer (mln. kg)	51	86	108
Besomming (mln. gld.)	39	118	268
Non-factorkosten (id.)	20	51	135
Netto-toegevoegde waarde (id.)	19	67	133
Idem in geldswaarde 1973	37	102	133
Per man (1000 gld., geldswaarde 1973)	23,3	43,9	56,3

Als een eerste factor kan genoemd worden de in 1960 geïntroduceerde dubbele boomkor, een vistuig dat bijzonder effectief is gebleken voor de vangst van platvis, met name tong. Het succes van deze vismethode, die in de begintijd riskant bleek te zijn, was dusdanig dat in enkele jaren tijds vrijwel de gehele maatschapsvloot hierop is overgeschakeld. Ook op de schepen met bemanning op arbeidsovereenkomst werd het traditionele vistuig, de borden-trawl, steeds meer verdrongen door de platvisvangst met de boomkor. In de loop der jaren is in samenhang met het toenemend motorvermogen, het vistuig steeds zwaarder geworden. Steeds meer en zwaardere wekkers (kettingen waarmee de vis uit de grond wordt gejaagd) werden toegepast. Door de introductie van kettingmatten voor het bevissen van "scherpe gronden" konden de visgronden nog enigszins worden uitgebreid.

Een tweede factor vormde de uitzonderlijke sterke tongjaarklas-

se 1963, die in 1966 "in de vangst" was gegroeid. In dit laatste jaar werd een recordvangst behaald van 23000 ton tong, nadat in de periode 1960 t/m 1965 de gemiddelde tongvangst per jaar 10000 ton bedroeg. Ook in de jaren na 1966, tot + 1970, zorgde de sterke tongjaarklasse 1963 voor - zij het in afnemende mate - ruime tongvangsten.

Internationaal gezien heeft de Nederlandse kottervisserij een zekere monopoliepositie in de tongaanvoer. De laatste 10 jaar schommelde het Nederlandse aandeel in de totale tongvangsten uit de Noordzee, nl. rond de 80%. Het aandeel van tong in de totale besomming van de kleine zeevisserij was het hoogst - nl. 65% - in de jaren 1966 t/m 1969. In de volgende jaren daalde dit aandeel tot 47% in 1973, o.a. door toenemende scholvangsten.

In de derde plaats vormde de steeds toenemende vraag naar de produkten (met name tong en schol) van de kleine zeevisserij een belangrijke stimulans voor uitbreiding van de kottervisserij x). De toename van de koopkrachtige vraag naar tong bleek bijvoorbeeld in 1966, toen bij een verdubbeling van de aanvoer, een betrekkelijk geringe prijsdaling (met + 13%) optrad. In de daaropvolgende jaren bleef de vraag naar tong groot, zodat bij steeds verder dalende aanvoeren sterke prijsstijgingen optraden. In 1973 was de gemiddelde prijs voor tong f 9,- per kg, tegenover een gemiddelde van f 3,60 voor de jaren 1965 t/m 1967. De gemiddelde prijs van "overige platvis" (hoofdzakelijk schol) geeft na 1970 een sterke stijging te zien, nl. van f 0,90 in 1970 tot f 1,63 per kg in 1973; deze prijsstijging trad op bij een sterk toenemende aanvoer van "overige platvis".

Ten slotte vormde de gunstige ontwikkeling van de rentabiliteit in het bijzonder voor de grotere schepen, een stimulans tot het laten bouwen van grotere kotters met aanzienlijk sterkere motoren 13). Deze tendens tot schaalvergroting werd nog versterkt door de gunstige investeringsaftrekregeling voor de visserij, de veelal soepele financieringsvoorwaarden, alsmede de onderlinge concurrentie.

In het gezegde "meer pk, meer tong" dat nogal eens werd geuit door kottervissers, kwam de drang tot opvoering van het motorvermogen tot uitdrukking. Waarschuwingen tegen deze "pk-race" werden regelmatig naar voren gebracht. Vanaf omstreeks 1970 werd er aandrang uitgeoefend om het maximum-motorvermogen per schip vast te stellen op 800 en later op 1000 pk. De overheid had echter niet de bevoegdheid (krachtens de visserij-wet) om dit dwingend voor te schrijven, zodat deze 1000 pk-grens al spoedig door velen over-

x) Onderzoek van de vraag naar en de prijsvorming van verse zeevis is tot op heden helaas nog nauwelijks verricht. Vermoedelijk heeft de inkomenselasticiteit alsmede de prijselasticiteit van de vraag voor de produkten van de kottervisserij boven l gelegen 12).

schreden werd. Per ultimo 1973 waren er 42 schepen met een motorvermogen boven 1100 pk (zie tabel 1.6).

Overziet men het verloop van de expansie in de kleine zeevisserij over het tijdvak 1960-1973 dan kunnen drie "investeringsgolven" onderscheiden worden, die hun hoogtepunt bereikten in de jaren 1962, 1968 en 1973. In deze drie jaren steeg het totaal motorvermogen van de kleine zeevloot telkens met ongeveer 24% t.o.v. het voorafgaande jaar. Deze drie "investeringsgolven" volgden steeds op zeer gunstige bedrijfsresultaten in enkele voorafgaande jaren.

Het behoeft geen betoog dat de - onder invloed van gemakkelijke financieringsvoorwaarden - in belangrijke mate met vreemd vermogen gefinancierde investeringsgolven voor de ondernemers bij een teruglopende rentabiliteit minder rooskleurige financiële gevolgen kunnen hebben.

1.2.4 Garnalenvisserij

De verschillende factoren die bij de grote en bij de kleine zeevisserij bepalend zijn geweest voor de omvang van de bedrijfstak en voor de bedrijfsresultaten, hebben de garnalenvisserij slechts in geringe mate beroerd. De enige investeringsgolf in de garnalenvisserij in het begin van de zestiger jaren, betrof een vrij klein nieuwbouwprogramma in Zeeland (met behulp van gemeentegarantierelingen) en in Wieringen. Mede daardoor is in de periode 1960-1966 het aantal garnalenschepen slechts weinig verminderd, terwijl de toenemende grootte van de garnalenschepen zorg droeg voor een grotere inzet: meer pk's, meer vervangingswaarde (in waarde vastes guldens gemeten), meer opvarenden.

De aanvoer van consumptiegarnalen is tot 1966 toegenomen, van rond 5 tot rond 8 mln. kg, een nog niet eerder bereikt niveau. Een en ander betekende een uitgesproken bloeiperiode voor de Nederlandse garnalenvisserij omstreeks het midden van de jaren zestig: een relatief grote omvang van de bedrijfstak en gunstige bedrijfsresultaten.

De aanvoer van pufgarnalen - drogerijgarnalen, voor veevoeder bestemd - liep in de jaren 1960-1966 terug van rond 10 mln. kg tot de helft daarvan, voornamelijk als gevolg van afzetmoeilijkheden. Voor het overige leverde de garnalenvisserij in de jaren 1960-1966 een weinig dynamisch beeld.

In de periode 1966-1973 was de garnalenvisserij een min of meer stagnerende bedrijfstak. De vloot werd regelmatig ingekrompen, de totale inspanning weliswaar in mindere mate a.g.v. een voortgaande toename van de grootte van het gemiddelde vaartuig, maar toch tot circa 2/3 gedeelte en de bemanning zelfs tot minder dan de helft. Als oorzaken voor deze teruggang kunnen worden genoemd:

- de concurrentie van de kleine zeevisserij, die (aanzienlijk) gunstiger resultaten afwierp. Een aantal van de grotere garnalenkotters schakelde over op de kleine zeevisserij, terwijl ook

- garnalenschepen werden vervangen door grote kotters voor de boomkorvisserij op platvis. De overgang op de kleine zeevisserij werd voor de garnalenvloot - met gemiddeld grotere vaartuigen - gemakkelijker dan voorheen;
- betrekkelijk ongunstige vangsten. Met enkele uitzonderingen (met name 1970 en 1973) is de aanvoer van consumptiegarnalen ten opzichte van de inzet sinds halverwege de jaren zestig op een lager niveau gekomen;
 - de concurrentie van de Westduitse garnalenvisserij. Deze visserij, die zich voorheen steeds had gericht op de thuismarkt, is zich sinds medio 1968 ook gaan richten op de export naar Nederland. Waarschijnlijk is hiervan de oorzaak het wegvallen van een deel van de thuismarkt in 1967, een jaar met voor West-Duitsland buitengewoon schrale vangsten. Bij een verruiming van de vangsten in de daaropvolgende jaren werden, via Nederlandse groothandelaren, de overschotten verkocht naar de belangrijkste consumptielanden: België en Frankrijk, waarheen traditioneel ook reeds verreweg het grootste gedeelte van de Nederlandse aanvoer werd uitgevoerd. De concurrentie van de Westduitse garnaal in de consumptielanden heeft voor de Nederlandse aanvoer uitermate prijsdrukkend gewerkt.

Tabel 1.7 Omvang en uitkomsten van de garnalenvisserij

Vloot (per ultimo)	1960	1966	1973
Zeeland en Zuid-Holland	94	64	33
Noord-Holland	46	48	35
Friesland en Groningen	113	120	75
Totaal	253	232	143
Waarvan:			
t/m 10 jaar oud	27	53	18
11 t/m 20 jaar oud	38	28	38
meer dan 20 jaar oud	188	151	87
Totaal motorvermogen (pk)	20000	27600	22700
Bemanning	720	750	350
Aanvoer (mln. kg)	14,9	14,5	5,6
Besomming (mln. gld.)	11,6	19,2	17,8
Non-factorkosten (id.)	4,1	6,9	7,3
Netto-toegevoegde waarde (id.)	7,5	12,3	10,5
Idem in geldswaarde 1973	14,3	18,5	10,5
Per man (1000 gld., geldswaarde 1973)	19,9	24,9	30,2

- de toeneming van de kosten, doordat in tijden van geringe garnalenvangsten langs de Nederlandse kust naar verder gelegen visgronden moest worden uitgeweken, met name in de Duitse Bocht nabij het eiland Sylt;
- een (nog) niet optimale valorisatie van het produkt. Het grootste gedeelte van de Nederlandse garnalen wordt gepeld uitgevoerd. Het pellen - in huisarbeid - is door de toenemende welvaart aanzienlijk duurder geworden. De concurrentie met buitenlandse, grotere garnalensoorten, waarvoor men pelmachines heeft ontwikkeld, wordt daardoor steeds sterker. Waarschijnlijk heeft de grote garnaal in 1967 een deel van de Westduitse markt van de kleine garnaal overgenomen. Een pelmachine voor onze garnalensoort zou dan ook een uitkomst zijn, maar tot op heden is dit echter nog geen realiteit. Ook in andere opzichten is in de laatste decennia de behandeling van het produkt vanaf het vangen tot aan de consument praktisch ongewijzigd gebleven, hoewel verbetering hiervan wel mogelijk zou zijn. De enige verbetering in het behandelingspatroon is de thans vrij algemeen gebruikte spoelsorteermachine voor het scheiden van vis, maatse garnalen en ondermaatse garnalen. Overigens is ook de Nederlandse aanvoer van pufgarnalen praktisch beëindigd.

Tot in 1969 heeft de teruggelopen bedrijvigheid geleid tot een belangrijke verslechtering van de bedrijfsresultaten; het gemiddelde arbeidsinkomen per opvarende was in 1969 - in waarde vastes guldens gemeten - rond 40% lager dan in 1966. De na 1969 opgetreden sterke teruggang van het aantal opvarenden - minder schepen met tevens een tendens tot minder opvarenden per schip - heeft het inkomen met ups (1970) en downs (1971) weer op een veel hoger niveau gebracht; in 1973 was het reële inkomen 80% hoger dan in 1969.

1.3 De trendbreuk in de ontwikkeling : 1973/1974

De zich snel wijzigende omstandigheden betreffen enerzijds vermindering van de visvangst, als gevolg van overbevissing (1.3.1) en de in verband hiermede genomen maatregelen in het kader van het internationale visserijbeleid (1.3.2). Anderzijds gaat het om veranderingen in de verhouding in kosten en opbrengsten, de zg. bedrijfseconomische aspecten (1.3.3).

1.3.1 Optimale bevissing en overbevissing

Visstapels kunnen worden beschouwd als zichzelf vernieuwende natuurlijke hulpbronnen. In ongeëxploiteerde staat wordt hun omvang in evenwicht gehouden door geboorte en groei enerzijds en natuurlijke sterfte - door welke oorzaken ook - anderzijds. Door bevissing wordt extra sterfte geïntroduceerd, zodat de visstand

tot een lager niveau wordt teruggebracht en een andere leeftijdsopbouw krijgt, omdat minder dieren een kans krijgen oud te worden.

Het produktievermogen van een visstapel hangt samen met de mate, waarin hij wordt bevestigd. Bij elke stabiele bevestigingsgraad is de stapel in staat tot een duurzaam geleverde, gemiddelde produktie. De werkelijke vangsten zullen rond dit gemiddelde schommelen als gevolg van verschillen in sterkte van de opeenvolgende jaarklassen en veranderingen in de natuurlijke omstandigheden. Bij een geringe visserijdruk zou een kleine verzwaring hiervan een grote toename van de duurzame produktie opleveren; biologen spreken in dit geval van "onderbevestiging". Het bevestigingsniveau waarbij in het biologisch-statisch bevestigingsmodel het produktievermogen een top bereikt, en dus extra visserij-inspanning niet tot duurzame vangstverhoging zou leiden, wordt door biologen "optimale bevestiging" genoemd. In de praktijk zal het om een traject gaan, omdat wijzigingen in de jaarklassen, in de visserij-inspanning en in natuurlijke omstandigheden, het onmogelijk maken het verloop van het produktievermogen exact te bepalen.

Is de visserij-inspanning groter dan voor het bereiken van een duurzaam maximale produktie nodig is, dan spreken biologen van "overbevestiging". Het produktievermogen neemt dan geleidelijk af of blijft in het gunstigste geval over een flink traject gelijk aan het maximum. Overbevestiging behoeft in de eerste plaats dus niet te betekenen dat een vissoort met uitroeiing wordt bedreigd. Dit zal eerst bij ernstige vormen van overbevestiging het geval kunnen zijn waarbij dan ook het voortbestaan van de visserij onzeker wordt (14). Bij toename van de bevestigingsdruk neemt het aantal beschikbare, oudere jaarklassen af. Bij sterke overbevestiging is de visserij afhankelijk geworden van het broedsucces van elk jaar afzonderlijk, aangezien de vangsten vrijwel uitsluitend de jongste, bevestigde jaarklassen omvatten. Bij vissoorten die grote schommelingen kennen in de sterkte van de jaarklassen, levert dit van jaar tot jaar sterk variërende vangsten op, waardoor het visserijbedrijf nog ongewisser wordt dan het van nature al is. Een nog ernstiger gevaar vormt de verkleining van de visstapel tot een zodanige omvang dat de jaarlijkse aanwas hiermee gaat samenhangen. Normaliter is dit niet het geval daar de meeste vissoorten astronomische aantallen eieren produceren waarvan een zeer groot percentage nooit tot volle wasdom komt. Veranderingen in de natuurlijke omstandigheden kunnen kleine verschillen in de sterfte onder het broed veroorzaken, waardoor uiteindelijk aanzienlijke verschillen in jaarklassen kunnen ontstaan, maar ook kunnen worden afgezwakt. Biologen zijn dan ook van mening dat de jaarklassesterkte tot op zekere hoogte onafhankelijk is van de visstand. Is deze tot een bepaalde kritische omvang teruggebracht, dan betekent elke verdere reductie van de visstand een vermindering van het regeneratievermogen en dus een bedreiging van het voortbestaan van de soort.

De door biologen gestelde norm is in wezen van economische aard, doordat het economisch resultaat van de visserij verband houdt met de ingezette visserij-inspanning 15). Door het reguleren van de visserijsterfte - op welke wijze dan ook - kan men visstapels in de verschillende vanggebieden biologisch optimaal bevissen. Maar bij het ontbreken van vangstbeperkende maatregelen op algemeen toegankelijke visgronden en vrije toetreding tot de visserijen, heeft uitbreiding van de visserijcapaciteit plaats tot de meer-kosten niet meer door de meer-opbrengsten worden goedge maakt. Het biologische optimum wordt daarbij gewoonlijk ruimschoots voorbijgeschoten, zoals geformuleerd is in het Gordon-axioma.

Dit wordt bevorderd doordat men bij vergroting van de visserij-inspanning aanvankelijk een stand bevest, die nog niet tot de bij die inspanning behorende omvang is teruggebracht. Op korte termijn zijn de vangsten dus relatief hoog. Bovendien is er een time-lag tussen goede resultaten en het effectief worden van de a.g.v. de gunstige bedrijfsuitkomsten gedane investeringen, terwijl de in de visserij aangewende produktiefactoren kapitaal en arbeid nauwelijks voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt.

Economisch optimale bevissing kan worden omschreven als de bevissingsgraad, waarbij duurzaam maximale winsten worden behaald x). Of meer aansluitend bij de economische praktijk: de bevissingsgraad waarbij de gekapitaliseerde waarde van toekomstige winsten maximaal is 16). Deze doelstelling kan zowel bedrijfs-economisch als sector-economisch worden gehanteerd. Voor het individuele bedrijf zal deze doelstelling strijdig zijn met die voor de gehele visserij op langere termijn, als uitbreiding van de capaciteit voorbij het traject van biologisch optimale bevissing nog steeds tot bedrijfswinst leidt. De sector-doelstelling is in dit geval slechts bereikbaar door internationale, vangstbeperkende maatregelen.

Het sector-economisch optimum ligt - bij een rendabele visserij en afhankelijk van de verhouding tussen inzet en besomming - ergens in het traject van biologisch optimale bevissing 17). Het is echter denkbaar en in de praktijk ook voorgekomen, dat zelfs in geval van een monopolistisch(e) beheer en exploitatie van visgronden, toch een vergaande overbevissing plaatsheeft. Aan hoge

x) Economisch optimale bevissing kan uit verschillende gezichtshoeken worden gezien. Afgezien van doeleinden op korte en lange termijn, kan worden gedacht aan maatschappelijk-economisch optimum, sector-economisch optimum en individueel optimum. Aan het maatschappelijk-economisch optimum ligt het beginsel ten grondslag dat het optimum altijd zal liggen bij een visserij-inspanning beneden het biologisch optimum. Het prijsverloop als resultante van vraag en aanbod speelt hierbij een rol. Korthedshalve is op dit punt niet verder ingegaan.

opbrengsten en winsten op korte termijn wordt dan de voorkeur gegeven. Of meer theoretisch gesteld, er wordt gerekend met een hoge interne rentevoet, zodat later te behalen winsten weinig gewicht in de schaal leggen. Bovendien kan men van mening zijn, dat te zijner tijd de visserij op andere soorten of op andere visgronden voldoende alternatieve toepassingsmogelijkheden voor de produktiemiddelen oplevert. Het vooral in de Angelsaksische literatuur gepropageerde "sole ownership" behoeft dus niet zonder meer tot optimale bevissing te leiden.

Overigens zal het duidelijk zijn, dat er bij een rendabele visserij een duidelijk spanningsveld kan bestaan tussen het micro- en het sector-gezichtspunt; dit laatste wordt in feite bepaald door de biologische draagkracht van de visstapels. Indien men het sector-gezichtspunt laat prevaleren, legt men aan de visserij-bedrijven beperkingen op. In theorie kan men de totale visserij-inspanning beperken tot de omvang van het sector-economisch optimum en daardoor verspillingen voorkomen. In de praktijk blijkt echter het vormgeven aan het visserijbeleid bijzonder gecompliceerd te zijn, waardoor toch een minder rationele produktie niet onmogelijk is (zie 1.4.1).

1.3.2 Het internationaal visserijbeleid

De landen die aan de visserij in de Noordoost-Atlantische wateren deelnemen, hebben zich verenigd in een beheerslichaam - NEAFC x) - dat bevoegd is tot het treffen van regulerende maatregelen in dit gebied. In eerste instantie heeft men voor een groot aantal vissoorten minimum-maten, en voor vistuigen minimum-maaswijdten vastgesteld. Sinds 1971 zijn ten aanzien van de internationaal zeer belangrijke haring, gesloten perioden overeengekomen voor Noordzee en Skagerrak.

De maatregelen van de NEAFC berusten in belangrijke mate op biologische adviezen uitgebracht door werkgroepen van de Internationale Raad voor Onderzoek der Zee (ICES). In deze adviezen ligt in het algemeen de nadruk op het handhaven of zo snel mogelijk bereiken van een biologisch optimale bevissing. De besluitvorming verloopt in het algemeen langzaam als gevolg van internationale belangentegenstellingen, het slechts moeizaam tot stand komen van nationale standpunten en door verschil in mogelijkheden van interpretatie bij het biologisch onderzoek.

Een aantal externe factoren heeft het treffen van regulerende maatregelen door de NEAFC bespoedigd. Quoteringsregelingen in het gebied van de Noordwest-Atlantische Oceaan, de eenzijdige uitbreiding van de visserijgrenzen door IJsland en de dreiging van

x) North East-Atlantic Fisheries Convention, in 1959 voortgekomen uit de Permanente Conventie voor de overbevissing van de Noordzee uit 1946.

verdere uitbreidingen ook door andere landen - in aansluiting op de Zeerechtconferentie van de Verenigde Naties - zouden een plotselinge verzwaring van de visserijdruk in het gebied van de NEAFC ten gevolge kunnen hebben. Als in dit gebied de visserij niet aan banden zou zijn gelegd zouden optimaal geëxploiteerde soorten overbevist kunnen geraken en zou voor reeds overbeviste soorten een vergrote visserijdruk rampzalig kunnen zijn.

Voor het reguleren van visserijen staat een breed scala van maatregelen ter beschikking, variërend van het sluiten van gebieden en perioden via een verbod van bepaalde vistuigen tot het beperken van de vangst of van de vloot. Al deze maatregelen hebben hun biologische verdiensten, maar ook hun economische, sociale, politieke en praktische gevolgen. Dat de afweging van al deze aspecten niet eenvoudig is, kan blijken uit het in bijlage 1 bij wijze van voorbeeld gegeven schema. Voor de NEAFC was vangstbeperking - quotering - de meest doelmatige en aanvaardbare maatregel. In de loop van 1974 werden dan ook in twee vergaderingen - Bonn en Hamburg - voorstellen aanvaard tot beperking en verdeling over de deelnemende landen van de vangsten van:

- haring, in de Noordzee en het Skagerrak, in de Keltische Zee, bij de Hebriden en in meer noordelijke wateren;
- tong en schol, in de Noordzee, in Het Kanaal, in het Bristol Kanaal en in de Ierse Zee;
- kabeljauw, schelvis en wijting, in de Noordzee;
- makreel voor vismeel, tussen 51° en 60° NB.

Een overzicht van de overeengekomen quota wordt gegeven in bijlage 2. Bovendien werden nog enkele secundaire maatregelen genomen.

Over de maximaal te vangen hoeveelheden en meer nog over hun onderlinge verdeling kon slechts moeizaam overeenstemming worden bereikt, daar elk land vreesde te kort te worden gedaan. De vangstbeperkingen van schol, kabeljauw, schelvis en wijting zijn bedoeld om de vangsten te handhaven in de buurt van het biologisch optimum. De toegestane vangsten van de meest bedreigde soorten - haring en tong - zijn groter dan aanbevolen door de biologen, die in het algemeen een zo snel mogelijk herstel van de visstand nastreven. Sommigen zijn zelfs van mening, dat de getroffen maatregelen slechts voldoende zijn om de haring- en tongstand op de Noordzee op het huidige lage peil te handhaven; herstel zou alleen mogelijk zijn als er toevallig goede jaarklassen komen.

Als basis voor de verdeling van de totale internationaal toegestane vangsten wordt in het algemeen uitgegaan van gemiddelde vangsten in een voorafgaande periode. Ieder land tracht daarbij de voor hem gunstigste periode als de meest relevante voor te stellen. Landen met een klein vangstaandeel worden door het vaststellen van minimum-quota of door correcties op basis van veelal politieke argumenten, niet zelden relatief gunstig bedeed.

De aan Nederland en andere landen toegewezen quota voor 1975

zijn vermeld in bijlage 2. Voor Nederland zijn in bijlage 3 de quota bovendien vergeleken met de vangsten in twee voorafgaande perioden. Samengevat volgen hieronder de belangrijkste resultaten:

	quota t.o.v. ge- middelde aanvoer 1964 t/m 1973	quota t.o.v. ge- middelde aanvoer 1971 t/m 1973
tong	49%	53%
schol	124%	91%
haring	ca. 70%	ca. 80%

Het doel van quotering is het terugschroeven van het internationale vangstniveau, waardoor de verschillende nationale visserijen een veer zullen moeten laten. Bij de thans gevolgde wijze van nationale verdeling van de internationaal vastgestelde quota is vooral de ontwikkeling in recente jaren van belang; Nederland met een dynamische ontwikkeling van de vloot verkeert duidelijk in een andere positie dan landen met een statische vloot. Hierdoor houdt het pakket quoteringsmaatregelen het gevaar van een internationale herverdeling in, waarbij te weinig rekening wordt gehouden met recente investeringen. De redelijke tot ruime Nederlandse quota voor rondvis - kabeljauw, schelvis en wijting - versterken deze indruk nog. De vraag is zelfs of de Nederlandse visserij de toegestane quota aan rondvis zal weten te vangen; in de laatste 10 jaar is dit voor kabeljauw en wijting dank zij een zeer goede jaarklasse slechts éénmaal voorgekomen. Overigens liggen de prijzen van de rondvissoorten aanzienlijk lager dan die van tong; alleen de prijs voor kabeljauw komt ongeveer overeen met die van schol. Het is dan ook vrijwel zeker, dat de te verwachten grote besomingsverliezen op platvis en haring, niet zullen worden gecompenseerd door grotere vangsten van rondvis.

Evenals dat met de gesloten periode voor de haringvisserij in de jaren 1971 t/m 1974 het geval was, zijn de besluiten aangaande quoteringen slechts voor de periode van één jaar genomen. Telkenjare dient dus opnieuw over voortzetting en verdeling van de quota beslist te worden. Toch lijkt het er op, nu de eerste schrede is gezet, dat de quotering in de visserij in de komende jaren gehandhaafd zal blijven, zolang althans het beheer over de visstand in handen blijft van internationale lichamen als de NEAFC.

1.3.3 Bedrijfseconomische aspecten

Voordat in 1975 de vangstbeperking in het kader van de internationale quoteringen tot stand kwam stond de rentabiliteit van de Nederlandse zeevisserij reeds onder druk, zoals voorlopige calculaties uitwijzen 18). Een en ander blijkt uit bijlage 4. De oorzaken hiervan waren:

- buitengewoon sterke kostenstijgingen, voornamelijk als een uit-

- vloeijsel van de z.g. "oliecrisis". Met name voor de visserij, waar de kosten van gasolie en nylon (netwerk) een zeer belangrijke rol in de totale kosten spelen, zijn de zeer aanzienlijk gestegen prijzen van ruwe olie van grote invloed geweest. Bovendien waren reeds enige tijd de prijzen van staal vrij scherp aan het stijgen, hetgeen de scheepskosten uiteraard deed stijgen. Eén en ander betekende voor de zeevisserij een verhoging van de non-factorkosten per pk van naar schatting rond 20% in 1974 t.o.v. het voorafgaande jaar;
- een voortgaande vergroting van de inzet; het totale motorvermogen voor de grote zeevisserij steeg met 6%, van de kleine zeevisserij met 19% en van de garnalenvisserij met 13%, dat is gemiddeld voor de zeevisserij met 16%.
 - het is duidelijk, dat een dergelijke toeneming van de capaciteit die op zich al ten naaste bij evenredige kostenstijgingen tot gevolg had, waarbij dan nog de hiervoor vermelde prijsstijgingen kwamen, tot belangrijke hogere besommingen zouden moeten leiden om het netto-resultaat op een redelijk niveau te houden;
 - een teleurstellend verloop van de vangsten, vooral van platvis en haring. Weliswaar werd dit voor een deel gecompenseerd door hogere aanvoeren van rondvis, doch dit kon niet voorkomen dat de totale aanvoer van de zeevisserij, ondanks de vergrote inzet, praktisch gelijk bleef. Overigens zij nog vermeld, dat compensatie van teruglopende platvisaanvoeren door rondvisvangsten, gegeven de prijsverschillen tussen beide categorieën, bepaald niet heeft bijgedragen tot een gunstig verloop van de besommingen. Naast enige invloed van verschillen in jaarklassterkten, zijn de dalende vangsten ongetwijfeld vooral terug te voeren op overbevissing;
 - een minder gunstig verloop van de opbrengstprijzen. Was voor de grote zeevisserij het prijsverloop van de aanvoer zodanig dat de totale besomming niet onbelangrijk toenam, de kleine zeevisserij daarentegen werd geconfronteerd met prijsdalingen voor tong en in wat mindere mate voor schol. Hoewel de invoerbelemmeringen in Italië hierbij een rol zullen hebben gespeeld, hebben waarschijnlijk ook de ongewoon grote voorraden diepgevroren vis in Groot Brittannië, Noorwegen en in andere Westeuropese landen - als gevolg van stagnatie in de export naar USA - tot de prijsdaling bijgedragen. Als geheel zijn visprijzen achtergebleven bij de inflatie en uiteraard nog sterker bij de kostenstijgingen.

Uitkomsten in 1974

Zoals gezegd, was de besomming van de grote zeevisserij nog vrij gunstig: een toeneming met 13%. Deze stijging was echter niet voldoende om de stijging van de non-factorkosten met 30%, veroorzaakt door capaciteitsuitbreiding en prijsstijgingen, te compenseren, zodat de netto-toegevoegde waarde met 13% terugliep.

Bovendien moesten hogere bedragen aan rente worden gecalculeerd, terwijl de hogere besommingen eveneens hogere beloningsaanspraken van de bemanning met zich meebrachten x). Het geringe netto-tekort in 1973 was dan ook in 1974 verveelvoudigd tot 11 miljoen gulden (ruim 10% van de besomming). Vooral van de rederijen die (nog) niet in het bezit waren van de modernste typen vrieshektrawlers, zal het bedrijfsresultaat waarschijnlijk sterk zijn verslechterd.

In de kleine zeevisserij bleef in 1974 de besomming vrijwel gelijk aan die in 1973. Door flinke capaciteitsuitbreiding -en prijsstijgingen- namen de non-factorkosten met 43% toe, waardoor de netto-toegevoegde waarde met bijna de helft terugliep. Hogere rentelasten en een lager bedrag voor de bemanning - samenhangend met de verrekening van een gedeelte der kosten bij de bepaling van het "deel" x) - resulteerden daarna in een netto-tekort van 37 miljoen gulden (14% van de besomming); in 1973 was het netto-overschot nog 13 miljoen. Met name in de kleine zeevisserij zullen deze negatieve bedrijfsresultaten de financiële positie van de ondernemingen spoedig aantasten gezien het relatief grote aandeel van vreemd vermogen bij de financiering van de capaciteitsuitbreiding.

De garnalenvisserij kwam relatief tot het beste resultaat. Hoewel de garnalenprijzen daalden, leidden de grotere aanvoeren niettemin tot een 13% hogere besomming. Door hogere kosten bleef de netto-toegevoegde waarde ongeveer gelijk en was het netto-resultaat enigszins lager, hetgeen mede door de grotere inzet werd veroorzaakt. Voorlopig bestaat de indruk dat in het zuiden en mogelijk in Wieringen de resultaten in 1974 beter waren dan in het noordoosten van Nederland.

Vooruitzichten voor 1975

Op grond van de nog te verwachten uitbreiding van de capaciteit - reeds in aanbouw zijnde schepen - en de nog te verwachten inflatie, kan voor 1975 een verdere stijging van de kosten worden verondersteld. Slechts drastische bezuinigingen zouden bij handhaving van de vloot, tot kostendalingen kunnen leiden doch de mogelijkheden daartoe zijn beperkt. Daarnaast kan een vermindering

x) Ten aanzien van de stelsels van arbeidsbeloning in de zeevisserij - deelsystemen - zijn er belangrijke verschillen met die in bv. land- en tuinbouw. Voor de grote zeevisserij en een klein deel van de kleine zeevisserij wordt een vast percentage van de besomming afgezonderd als beloning voor de gezamenlijke bemanning (arbeidsovereenkomst). Voor het grootste deel van de kleine zeevisserij en de garnalenvisserij wordt eerst de besomming gecorrigeerd voor wijzigingen in enkele variabele kostensoorten (maatschap).

van de capaciteit de kosten gunstig beïnvloeden, doch zonder overheidssteun valt op korte termijn in dit verband weinig te verwachten. In de voorcalculatie voor 1975 is met beide aspecten enigszins rekening gehouden.

Geheel afgezien van quoteringsmaatregelen zou de situatie in de zeevisserij, met name in de kleine zeevisserij, aanzienlijk ongunstiger worden dan in 1974. Vergroting van de vangsten valt in dat geval nauwelijks te verwachten, terwijl een prijsstijging van de aangevoerde vis de inflatie wellicht niet zal kunnen bijhouden. Een dergelijke situatie zou in de toekomst het bedrijf steeds verder in de rode cijfers laten afglijden, gegeven de grote druk op de visstand bij de huidige visserijcapaciteit. Eén en ander zou, aangezien eventuele steun van de overheid afhankelijk wordt gesteld van het aanvaarden van de quotaregelingen, neerkomen op een geleidelijke koude sanering. Bovendien is het gedrag van regeringen van andere Noordzee-kuststaten in dat geval moeilijk te voorspellen, met name t.a.v. uitbreidingen van de visserijzone's. Juist in deze uit te breiden zone's liggen belangrijke visgronden voor de Nederlandse visserij.

Het geheel van deze omstandigheden heeft het bedrijfsleven ertoe geroept de quoteringsmaatregelen te aanvaarden hetgeen bij een rooskleuriger toestand wellicht met nog meer schroom zou zijn gedaan. De regelingen zullen dus lagere vangsten in de nabije toekomst met zich meebrengen, alsmede een te verwachten lagere besomming omdat gevreesd moet worden voor een onvoldoende compensatie door hogere prijzen, van vissoorten waarvan Nederland een - vergeleken met andere landen - relatief laag quotum heeft toegevoerd gekregen. De resultaten van de visserij zullen dan ook slechter zijn dan in het geval zonder quotering. Hiertegenover staat echter dat door de huidige vangstbeperkingen in de toekomst een verruiming van de vangsten mogelijk wordt. In de volgende paragraaf wordt hierop nader ingegaan.

1.4 D e N e d e r l a n d s e z e e v i s s e r i j e n i n t e r n a t i o n a l e v a n g s t b e p e r k e n d e m a a t r e g e l e n

1.4.1 Algemene aspecten

Hoewel de doeleinden van vangstregulering eenvoudig lijken, is er nauwelijks een bedrijfstak waar over het uitgevoerde onderzoek en de praktische uitvoeringsmaatregelen zoveel verschil van mening en verwarring bestaat als in de visserij. Dit is mede oorzaak, dat regulerende maatregelen veelal te laat of op onvoldoende wijze worden uitgevoerd. Volledigheidshalve zijn algemene oorzaken van verschillen in interpretatie van het onderzoek en van uitvoeringsmaatregelen op een rij gezet.

- Bij het biologisch onderzoek is het aantal waarnemingen veelal beperkt, waardoor de onzekerheidsmarges groot kunnen zijn. Bo-

vendien is de interpretatie van waarnemingen voor derden moeilijk toegankelijk.

- Het economisch onderzoek heeft soms nog onvoldoende aansluiting bij het biologisch onderzoek, terwijl de interpretatie van feiten vaak uiteen loopt.
- De voorgestelde uitvoeringsmaatregelen zijn vaak te complex, terwijl de beleidsbepalende instanties juist behoefte hebben aan zeer eenvoudige maatregelen, zowel uit het oogpunt van administratieve beheersbaarheid als uit het oogpunt van internationale controle op volle zee.
- Internationaal zijn de economische visserijbelangen vaak strijdig, hetgeen het treffen van doelmatige beheers- en exploitatieovereenkomsten en de correcte naleving ervan, vaak moeilijk maakt.
- De ondernemers in de visserij hebben vaak onvoldoende tijd en animo om zich te verdiepen in de uitkomsten van het onderzoek; zij hebben vaak inzake overbevissing hun eigen opvattingen en laten zich veelal leiden door overwegingen op korte termijn. Bovendien zijn zij zeer gevoelig voor een aantasting van hun individuele bedrijfsvrijheid.
- De handel en verwerkende industrie, belangrijke schakels in de valorisatie van vis, hebben soms economische belangen die tegengesteld zijn aan die van de ondernemers in de visserij, tenzij produktie en handel geïntegreerd zijn.

Al deze factoren leiden ertoe dat vangstregulerende maatregelen in de visserij kunnen worden belemmerd door een wirwar van onbegrip, tegengestelde belangen, verschillende interpretatie van feiten, e.d. De beperking van de vangst op heilbot in de Pacific sinds 1923, waarbij slechts enkele landen en één vissoort waren betrokken, is een klassiek voorbeeld van de moeilijkheden waarop een dergelijke vangstbeperking kan stuiten 19). Chrutchfield, één van de pioniers op visserijeconomisch gebied, heeft aan de hand van zijn ervaringen, een aantal doelstellingen geformuleerd, waaraan een internationale vangstbeperking zou moeten voldoen 20). Zeer beknopt komen deze neer op een regeling, die:

- een optimaal resultaat, zowel biologisch als economisch, tot stand brengt, alsmede zorg draagt voor een optimale aanwending van de produktiefactoren kapitaal en arbeid binnen de betreffende volkshuishoudingen;
- de interne efficiency binnen de bedrijfstak niet doet stagneren;
- de introductie van nieuwe technische en technologische vindingen bij de bouw en uitrusting van schepen en de bewerking van de vis aan boord en aan de wal stimuleert;
- de stabiliteit van de economische verhoudingen binnen de bedrijfstak bevordert, met name t.a.v. prijsvorming, rentabiliteit en continuïteit;
- op een organisatorisch zo eenvoudig mogelijk systeem van uitvoering berust.

Hoe logisch deze doelstellingen ook zijn, het is o.i. niet mogelijk om alle doelstellingen gelijktijdig te realiseren. Hierdoor is men genoodzaakt prioriteiten toe te kennen, waardoor één of meerdere doeleinden slechts gedeeltelijk of in het geheel niet worden gerealiseerd.

Eenmaal ingestelde vangstbeperkende maatregelen zullen o.i. de neiging hebben van blijvende aard te zijn. De reden hiervoor is, dat de huidige stand van de techniek en technologie en de nog te verwachten ontwikkelingen op dit gebied, zeer sterke drijvende krachten vormen om meer dierlijk eiwit uit zee te oogsten dan toelaatbaar is. Het "goede rentmeesterschap" is de mens o.i. bepaald niet van nature aangeboren. In verband met deze technische en economische krachten die worden versterkt door nationale en internationale wedijver, lijkt een duurzame bescherming van een aantal bedreigde of reeds overbeviste visstapels onontkoombaar.

1.4.2 Het internationaal beheersbeleid in het werkgebied van het NEAFC

Twee conclusies, die uit 1.3 kunnen worden afgeleid verdienen nadere aandacht. In de eerste plaats laten de cijfers van 1.3 helaas de conclusie toe, dat de Nederlandse zeevisserij zich in een ernstige economische crisis bevindt. Ook al zou men de vlootcapaciteit met bijvoorbeeld 20% verminderen, dan nog zijn de moeilijkheden geenszins opgelost. De komende 2 à 3 jaren zullen dan ook voor de Nederlandse visserij uitermate moeilijk zijn in economisch opzicht. Het door de NEAFC te voeren internationale visserijbeleid is dan ook van essentieel belang voor de Nederlandse zeevisserij.

In de tweede plaats is doordat men zich op qouta en andere regelingen voor 1975 heeft geconcentreerd, weinig tijd overgebleven voor bezinning over doeleinden en middelen van het internationale visserijbeleid op middellange en lange termijn. Op zichzelf is quotering een maatregel met een effect op langere termijn, doch bij de uitwerking moet rekening worden gehouden met effecten op korte termijn. Vanuit het gezichtspunt van de Nederlandse visserij, dient t.a.v. het internationale visserijbeleid op ten minste drie complicerende omstandigheden te worden gewezen.

Allereerst wordt een wijziging van het internationale zeerecht en daardoor ook van het visserijrecht, steeds waarschijnlijker. In zijn uiterste consequentie betekent dit het instellen van economische visserijzone's van 50 tot 200 mijl met min of meer exclusieve visrechten voor de betreffende kuststaten. In het bijzonder het visserijbeleid van het Verenigd Koninkrijk en in mindere mate dat van Noorwegen zullen bepalend zijn voor de economische ruimte, die uiteindelijk nog voor de Nederlandse zeevisserij resteert. Bij een eenzijdige herverdeling van de visrechten op de Noordzee volgens de grenzen, die gelden voor de exploitatie van bodemschatten op het continentale plat, zou de Nederlandse

zeevisserij als totaal slechts nauwelijks 50% van de besomming in "eigen" wateren kunnen vangen. Voor de kleine zeevisserij en garnalenvisserij zou dit cijfer ruim 60%, voor de grote zeevisserij met zijn veel grotere actie-radius tussen 10 en 15% bedragen.

Voorts moet worden gewezen op mogelijke tegenstellingen van de landen, die deelnemen aan het overleg onder supervisie van de NEAFC. Deze tegenstellingen kunnen voortspruiten uit verschillen in economische positie. Voor de Nederlandse visserij zou het van belang zijn, dat de quota van de sterkst gerantsoeneerde vissoorten zo spoedig mogelijk als biologisch toelaatbaar is, worden verhoogd en voorts dat voorlopig geen vrije vissoorten onder een quotaregeling worden gebracht. Andere landen kunnen, vanwege een minder sterke wanverhouding tussen visserijcapaciteit en toegestane quota, naar een zo snel mogelijk herstel van overbeviste visstapels streven, waarbij zelfs verlaging van de huidige quota kan worden voorgestaan.

Ten slotte zijn er onderlinge verschillen in interpretatie mogelijk tussen biologen van diverse nationaliteiten over de mate van bevissing die bedreigde of weer aangroeiende visstapels kunnen verdragen. Deze verschillen kunnen onbewust worden beïnvloed door het nagestreefde nationale beleid van overheid en bedrijfsleven.

Het te voeren internationale visserijbeleid over gequoteerde en vrije soorten, alsmede de wijze waarop in het NEAFC-gebied vorm wordt gegeven aan een zich wijzigend internationaal visserijrecht, betekenen voor de Nederlandse visserij niet meer of minder dan een halszaak. De in 1.3 gegeven cijfers laten hierover geen enkele twijfel bestaan. In hoeverre bij het internationale overleg in voldoende mate rekening kan worden gehouden met verlangens van Nederlandse zijde zal in de toekomst moeten blijken.

1.4.3 Vangstbeperkende maatregelen nationaal bezien

Nationale overheden zijn voor de uitvoering van een overeengekomen quoteringsbeleid niet aan internationale spelregels gebonden. Voor Nederland lijkt de kern van het vraagstuk te zijn: Hoe kunnen de aan Nederland toegewezen quota tot een zo hoog mogelijke toegevoegde waarde leiden, mede rekening houdend met de mogelijkheden van de visserij op vrije soorten? Een tweede vraag, die hiermede nauw verband houdt is: Welke beperking van de visserijcapaciteit dient te worden nagestreefd?

Naar een bevredigend antwoord op de eerste vraag is door internationale biologen en economen reeds lang gezocht. Zonder de pretentie te hebben alle van belang zijnde literatuur te hebben doorgenomen menen wij, dat i.v.m. de onder 1.4.1 gesignaleerde moeilijkheden, de gedachten zich in het laatste decennium steeds op twee punten hebben geconcentreerd. Allereerst het onder internationale jurisdictie brengen van visgronden om te voorkomen dat het Gordon-axioma zich tot in lengte van dagen zal voordoen. Deze internationale jurisdictie dreigt thans als gevolg van gewijzigde

opvattingen in het zeerecht, de vorm van een nationale jurisdictie te krijgen. Zoals onder 1.3.1 is aangetoond behoeft de exploitatie en beheer door één nationaal beheerslichaam niet altijd tot optimale bevissing te leiden. In de tweede plaats heeft in het kader van internationale beschouwingen over vangstbeperkende maatregelen de beperking van de visserij-inspanning steeds voorop gestaan. Vermindering van de visserij-inspanning kan worden bereikt door bijvoorbeeld verschillende licentie-systemen en wijzen van belastingheffing. Men krijgt de indruk dat quotering een maatregel van de tweede rang is die men slechts in noodsituaties toepast.

Hoe dit ook zij, voor de Noordzee en aangrenzende wateren, zijn quotaregelingen overeengekomen die nationaal zodanig moeten worden uitgevoerd dat economisch gezien een optimale valorisatie van de quota wordt bereikt. Op dit moment blijkt het bedrijfsleven uit oogpunt van een zo eenvoudig mogelijke uitvoering en ter voorkoming van ontduiking, meer te neigen naar periode-quota voor alle soorten. Desondanks zijn wij nog steeds van mening dat voor de sterkst gerantsoeneerde vissoorten - haring, tong en daardoor ook schol - een systeem van individuele quota de voorkeur verdient. De individuele ondernemer en de bemanning zullen dan het best in staat zijn om een zo hoog mogelijke valorisatie van het produkt na te streven. Wel kunnen voor meer royaal gerantsoeneerde soorten periode-quota op hun plaats zijn, gezien de te verwachten spreiding in de aanvoer en de eenvoudige uitvoering. Verhandelbare individuele quota verhogen de besommingen en verminderen de kosten. Hoewel de voordelen van verhandelbare individuele quota reeds herhaaldelijk zijn gepubliceerd (21), worden zij hier in het kort nog eens herhaald.

- Een in de tijd gespreide en naar soort gevarieerde marktvoorziening, waardoor zo hoog mogelijke prijzen kunnen worden gerealiseerd. Door een gevarieerd aanbod kan mogelijk een sluipende uitholling van de consumenten-preferentie voor vis worden tegengegaan. Naast diepgevroren vis zal ook zoveel mogelijk verse vis moeten worden aangeboden.
- De aanvoer kan worden vergroot in perioden van hoge prijzen en worden verkleind in perioden met traditioneel lage prijzen door welke oorzaak deze dan ook ontstaan (bv. een relatief kleinere vraag, een te groot aanbod of een minder goede kwaliteit van de aangevoerde vis).
- De dynamiek in de bedrijfstak wordt zoveel mogelijk gehandhaafd, waardoor op de vloot het streven naar een zo gunstig mogelijke verhouding tussen kosten en opbrengsten een drijvende kracht achter het bedrijfsgebeuren blijft.
- Onnodige wedijver tussen de schepen onderling, waardoor de exploitatiekosten van ieder schip nodeloos worden opgeschroefd, wordt zoveel mogelijk voorkomen.
- Degenen die de bedrijfstak willen verlaten zullen doordat zij hun quotum kunnen verkopen, in een minder ongunstige financiële

positie geraken.

De nadelen van individuele visrechten liggen niet zozeer in de administratieve beheersbaarheid van het systeem als wel in de mogelijkheden van ontduiking door zwarte verkopen of door bv. schol voor tong te verkopen. Met name aan deze nadelen wordt door het bedrijfsleven bijzonder zwaar getild, hoewel een belangrijk deel van het bedrijfsleven in beginsel wel voor een systeem van individuele quotering is 22). Een andere moeilijkheid is het vinden van een rechtvaardige verdeelsleutel bij de aanvang van een dergelijk systeem. O.i. dient deze gebaseerd te zijn op de huidige vangstcapaciteit (bijvoorbeeld te meten in pk), de mate van individuele specialisatie op bepaalde vissoorten (bijvoorbeeld tong-scholverhouding) en op de in het verleden behaalde prestaties x).

Een intrigerende vraag is: indien deze oplossing schijnbaar zo voor de hand ligt, waarom is er dan in internationaal verband nooit enige aandacht aan geschonken? Het (inter)nationale quoteringsbeleid is immers altijd eenzijdig gericht geweest op nationale jaarquota (of in enkele gevallen aan periode-quota voor een betere aanvoerspreiding), gekoppeld aan diverse systemen van licenties of belastingheffing 23).

Voor zover wij kunnen nagaan hebben vermoedelijk vooral de strikt theoretische benadering van exclusieve visrechten (sole ownership) en een aantal praktische overwegingen, een weinig gunstig klimaat geschapen voor individuele visrechten. Tot de praktische overwegingen kunnen behoren:

- de wens of noodzaak van zo eenvoudig mogelijk toe te passen quoteringsmaatregelen;
- sterk gemengde visserijen, lange kustlijnen, een groot aantal aanvoerhavens, een groot aantal schepen en een relatief talrijke visserijbevolking, maken meer genuanceerde maatregelen onuitvoerbaar.

Voor Nederland ligt de situatie echter geheel anders, nl. een beperkt aantal moderne schepen en een betrekkelijk klein aantal aanvoerhavens. Dit biedt, afgezien van de aanvoer in buitenlandse havens, veel gunstiger mogelijkheden voor een systeem van individuele, verhandelbare quota.

Overigens is het aanvoerverloop en de prijsvorming van vis in de eerste twee maanden van 1975 een sterk argument voor individuele quota, alsmede voor zo kort mogelijke periode-quota. Hoewel de relatief hoge voorraden in de diepvrieshuizen van verschillende landen in West-Europa, de stagnerende uitvoer naar de Verenigde Staten en de als gevolg van beide factoren ontstane onrust op de Westeuropese vismarkten, een prijsdrukkende invloed hebben,

-
- x) Mogelijk vindt het bedrijfsleven een systeem, dat in de wijze van uitvoering de voordelen van een stelsel van individuele quota dicht benadert, en de hieraan verbonden nadelen zoveel mogelijk vermijdt.

trachten de ondernemers in de visserij in de verschillende landen zoveel mogelijk vis te vangen met alle gevolgen van dien. In deze periode zonder nationaal quoteringsbeleid in de Westeuropese landen, maakt de situatie de indruk van "catch as catch can". Overigens is, voor zover bekend, Nederland het enige land waar men serieus nadenkt over een nationaal quoteringsbeleid. Ter illustratie zij nog vermeld, dat bij een ongebreidelde visserij-inspanning, het Nederlandse tongquotum omstreeks half juli zou zijn uitgeput.

Deze omstandigheden zijn oorzaak, dat o.i. de wijze van uitvoering van het quoteringsbeleid van groot belang is, omdat voor de Nederlandse visserij grote economische belangen in het geding zijn.

De tweede vraag, die in dit verband nog aan de orde moet worden gesteld is: een beperkte vermindering van de vlootcapaciteit (bv. 20%) of een geforceerde vermindering (bv. 50%)?

In de kleine zeevisserij zou in verband met de wanverhouding tussen visserijcapaciteit en besommingen voor de komende 2 à 3 jaren een belangrijk grotere beperking nodig zijn dan 20%. Uit een verkenning over de situatie omstreeks 1980, blijkt dat de kottervisserij, om gemiddeld weer zonder verlies te kunnen varen, hetzij een besommingstijging van bijna 40% boven de inflatie moet realiseren, of een vermindering van de capaciteit met 27% boven de reeds veronderstelde beperking van 20% moet ondergaan, of een combinatie van beide mogelijkheden moet zien te realiseren (24). Volledigheidshalve zij hieraan toegevoegd, dat bij deze verkenning geen rekening is gehouden met een tussentijdse verhoging van quota of met de mogelijkheid van alternatieve visserijen.

Er zijn o.i. zwaarwegende argumenten om in de eerstkomende jaren een minder sterke beperking van de kottervloot na te streven, nl. de kans op betere vangstmogelijkheden dan thans op korte termijn kunnen worden voorzien (bv. verhoging van de quota, mogelijkheden van alternatieve visserijen), hogere prijzen dan hierboven zijn verondersteld, meer zekerheid t.a.v. het toekomstige internationale visserijbeleid en vooral de noodzaak tot een zo groot mogelijke stabilisatie van de prijzen van tweedehands schepen. Door een geleidelijke vermindering van de vlootcapaciteit kunnen bovendien eventueel werkloosheid en kapitaalvernietiging worden voorkomen.

Ook al zou dit bij een minder gunstige ontwikkeling tot gevolg hebben, dat het langer duurt voordat de vloot weer op een rendabele basis kan vissen, dan is de wenselijkheid van prijsstabilisatie toch een zwaarwegend argument. Een zo goed mogelijke handhaving van de prijs van tweedehands schepen is zowel voor "wijkers" als voor "blijvers" van belang. Voor "wijkers" omdat het een belangrijke financiële suggestie voor een zo gunstig mogelijke afwikkeling van zaken geeft. Voor "blijvers" met veel vreemd vermogen, omdat het de waardevermindering van de zakelijke zekerheid t.o.v.

de kredietgevers beperkt. Bij een plotseling sterk vergroot aanbod van schepen op de tweedehands markt is een redelijke stabilisatie van het prijspeil niet goed mogelijk zowel door het aanbod zelf als door snelle, technische achteruitgang van opgelegde schepen.

De hulp die door de overheid in deze situatie is toegezegd wordt van betekenis geacht, ook al hadden de organisaties uit visserijkringen veelal hogere verwachtingen in dit opzicht. Uit het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Visserij zal financiële steun worden verleend bij het uit de vaart nemen van vissersschepen, waarbij ook sociale uitkeringen zullen worden verricht aan vissers die door een en ander werkloos worden en niet vallen onder de W.W., dus in het algemeen de maatschapsvissers. Ook worden subsidies overwogen voor experimentele visserijen op andere visgronden en vissoorten. In 1975 is voor het fonds een aanzienlijk bedrag beschikbaar gesteld.

1.4.4 Het individuele bedrijfsbeleid

Binnen het kader van de internationale en nationale regelingen dient de ondernemer zijn individueel bedrijfsbeleid te bepalen. Op dit moment is het nauwelijks mogelijk hier meer dan enkele hoofdlijnen aan te geven. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door de grote onzekerheid ten aanzien van toekomstige regelingen en anderzijds doordat individuele beslissingen vaak van zeer persoonlijke omstandigheden afhangen en ook doordat individuele vissers vaak meer mogelijkheden weten te benutten dan het onderzoek kan overzien.

Wat betreft de te exploiteren visstapels moet vooral aandacht worden besteed aan de verschillende rondvissoorten, voor welke immers de quota redelijk tot ruim bemeten zijn. Om de toegewezen quota van de rondvissoorten zoveel mogelijk te benutten, is een drastische wijziging van het visserijpatroon noodzakelijk. Dit is wellicht ook wenselijk i.v.m. toekomstige toewijzingen. Vooral de sterk op platvis gespecialiseerde kottervisserij zal zich meer op rondvis moeten toeleggen, omdat hun behoefte aan compensatie het grootst is. Daartoe dienen zij zich vertrouwd te maken met andere vistuigen en visgronden. Deze ontwikkeling verwachtend hebben de afdeling Technisch Onderzoek van het RIVO en de Directie van de Visserijen de laatste jaren reeds mogelijkheden tot omschakeling gepropageerd en gestimuleerd 25). Vissers die met een dergelijke visserij vroeger ervaring hebben opgedaan, zullen daarbij in het voordeel zijn ten opzichte van de specialistische, op platvis ingestelde boomkorvissers. Daarom kan van de grote zeevisserij, met zijn traditionele wintervisserij op rondvis, eerder een uitbreiding van de rondvisvisserij worden verwacht ter compensatie van verminderde haringvangsten. Met name de sterke beperking van de Nederlandse haringvisserij buiten de Noordzee - Hebriden, Keltische Zee en Ierse Zee - vormt een ernstig verlies. In deze gebie-

den vond de trawlvisserij enige compensatie voor het teruglopen van de haringvisserij op de Noordzee. Voor de grote zeevisserij zijn er vermoedelijk nog mogelijkheden in de visserij op koolvis en makreel, waarvoor, althans bij bestemming voor menselijke consumptie, nog geen beperking van de vangst geldt, hoewel deze wel te verwachten is. In hoeverre grotere vangsten van deze vissoorten realiseerbaar zijn kan niet worden overzien.

Het verbod van trawlvisserij - dus ook de boomkorvisserij - op tong en schol in een 12 mijl brede kuststrook van België, Nederland, West-Duitsland en Denemarken tot 56°30' N.B. vormt een belangrijke beperking voor de kleine zeevisserij. Met name in het voorjaar, als tong en schol zich in de kustwateren concentreren, zal het grootste deel van de vloot zich met kleiner dichtheden tevreden moeten stellen dan voorheen. Slechts de kleine kustvisserij en de garnalenvissers zullen hiervan profijt kunnen trekken.

Een belangrijke vraag voor vele ondernemers is: doorgaan met vissen of stoppen? Voor vele ondernemers zullen de komende jaren bedrijfseconomisch gezien verliesgevend zijn. Voor een korte periode kan worden gekoerst op het kompas van het jaarlijkse saldo van inkomsten en uitgaven, waarbij eventuele tekorten worden gedekt uit liquide eigen vermogen of door het opnemen van leningen bij banken (herfinanciering) of door steun uit het Ontwikkelings- en Saneringsfonds of door gebruik te maken van de RGZ-regeling. Overigens kunnen visserijbedrijven met een relatief groot aantal "vreemde" bemanningsleden (= niet-gezinsleden of -eigenaren) minder lang het hoofd boven water houden dan bv. landbouwbedrijven. In deze bedrijfstak met veel bedrijven met een relatief kleine arbeidsbezetting, weten vele ondernemers ondanks een negatief netto-overschot vaak toch nog tot besparingen te komen door de inzet van uitsluitend of een hoog percentage gezinsarbeidskrachten. In de garnalen- en kleine zeevisserij is dit alleen mogelijk, indien de bemanning in hoofdzaak uit gezinsleden of eigenaren bestaat.

Ondanks deze ongunstige positie, ook wat betreft het percentage vreemd vermogen, zullen vele bedrijven er o.i. toch de voorkeur aan geven voorlopig door te gaan met de visserij op basis van een zo klein mogelijk negatief saldo van inkomsten-uitgaven dan reeds spoedig het bedrijf te staken (26). Alle mogelijkheden tot verbetering van het jaarlijks kassaldo zullen worden aangegrepen, zoals alternatieve visserijen, het eventueel tijdelijk opleggen van één schip bij ondernemingen met meer schepen, het weer aan boord komen van reeds rustende niet-varende eigenaren ter tijdelijke vervanging van "vreemde" arbeidskrachten, het zoveel mogelijk beperken van de uitgaven e.d.

Indien dit op den duur onvoldoende soulaas oplevert, zal men na verloop van tijd toch opnieuw voor de vraag komen te staan: doorvaren of niet? Of men de bedrijfstak wil of kan verlaten zal mede afhangen van een reeks overwegingen: de leeftijd van de onder-

nemer, het hebben van (een) opvolger(s), de financiële positie van het bedrijf, de eventuele fiscale claims die op het bedrijf gaan drukken bij opheffing, de toekomstverwachtingen over de visserij, de komende regelingen tot opheffing of voortzetting van het bedrijf, de tweedehands waarde van het schip, e.d.

1.5 S l o t b e s c h o u w i n g

Het is niet eenvoudig de economische perspectieven aan te geven van een vrij gedifferentieerde bedrijfstak, die door stormachtige ontwikkelingen op conjunctureel en structureel gebied, in korte tijd een sterke omslag in de rentabiliteit in ongunstige zin doormaakt. Daarbij komt, dat op dit moment vele onzekerheden t.a.v. het toekomstige internationale en nationale visserijbeleid bestaan, terwijl onderzoek naar de te verwachten prijsvorming bij wisselende conjuncturele omstandigheden nog volledig ontbreekt. Doordat de Nederlandse visserij zijn afzet vooral in het buitenland vindt, is de prijsvorming bovendien sterk afhankelijk van de gang van zaken op de buitenlandse markten. De concurrentiepositie van de Nederlandse visserij is binnen de EEG in principe gunstig. De gemeenschap als geheel heeft een netto-importsaldo, terwijl Nederland en Denemarken de enige landen zijn met een uitvoeroverschot. Voor Nederland geldt bovendien, dat een markt is opgebouwd van produkten met een sterk gespecialiseerd karakter, zoals maatjesharing en tong. Daarbij komt een actief handelsapparaat, dat meermalen tevens de visuitvoer van andere landen ter hand heeft genomen. Het is echter nog niet duidelijk of en in hoeverre de recente stagnatie in de afzet van Europese visserijprodukten juist voor een exportland als Nederland een ongunstige invloed heeft gehad en nog heeft. Desondanks is in dit artikel een poging gedaan om op basis van het economisch gebeuren in het recente verleden, enig zicht te verkrijgen op de toekomst, die o.i. definitief een nieuw tijdvak voor de Nederlandse zeevisserij zal inhouden.

Binnen de nationale economie is de zeevisserij, met in 1974 een bemanning op de vloot van + 3700 personen en een besomming van bijna 400 miljoen gulden, een kleine bedrijfstak. Rekening houdend met toeleverende en afnemende bedrijven kan de totale werkgelegenheid in 1974 worden geraamd op 12000 tot 15000 personen. Lokaal gezien, namelijk in de specifieke vissersgemeenten, kan de relatieve economische betekenis van de visserij echter groot zijn.

De snelle achteruitgang van de rentabiliteit en als gevolg daarvan grote financiële moeilijkheden, vooral in de kleine zeevisserij, hebben de vraag naar de oorzaken daarvan opgeworpen. Sommige ondernemers zijn geneigd het gevoerde overheidsbeleid als de oorzaak van alle moeilijkheden aan te wijzen; in het bijzonder wordt daarbij de aandacht gevestigd op het niet opleggen van een

pk-stop, de fiscale regelingen en het accepteren van de internationale quotaregelingen. Op landelijk niveau blijkt het georganiseerde bedrijfsleven tot een evenwichtiger beoordeling in staat 27). Onzes inziens is de huidige crisis het gevolg van een snelle cumulatie van een aantal ontwikkelingen in negatieve zin. Van enkele factoren zijn de te verwachten schadelijke gevolgen overigens reeds een aantal jaren geleden voorspeld.

De vangstbeperkende maatregelen - in het bijzonder de quota - hebben wel bijgedragen tot vergroting van de acute moeilijkheden, maar hadden in feite voor een deel al veel eerder moeten worden getroffen; de beperking had dan veel geringer kunnen zijn. De achtereenvolgende investeringsgolven hebben, wederom met name in de kottervisserij, geleid tot een geforceerde vergroting van de vangstcapaciteit met als uiteindelijk gevolg een grote overcapaciteit op dit moment en daardoor een daling van de vangsten per schip. Bovendien was de financiële positie van een groot aantal ondernemingen door de financiering van de investeringen met een hoog percentage vreemd vermogen, in sterke mate labiel. Ten slotte hebben de sterke kostenstijgingen sinds september 1973 en de daling van de tongprijzen in 1974 de achteruitgang in de bedrijfsresultaten versterkt.

Er zijn belangrijke wanverhoudingen ontstaan tussen de nationale visserijcapaciteit en de in de naaste toekomst te realiseren nationale aanvoeren en besommingen. Zowel hierdoor als door de schaarbeweging van het prijsniveau van kosten en opbrengsten, zal voor vele visserijbedrijven - mogelijk met uitzondering van de garnalensector - de huidige verliesgevende exploitatie in de eerstkomende jaren voortduren.

Aan deze toch al ongunstige conjuncturele en structurele omstandigheden wordt in de komende jaren vermoedelijk nog een nieuwe ongunstige factor toegevoegd, namelijk de beperking van het recht van de vrije visvangst door het instellen van nationale visserijzone's van 50 tot 200 mijl. Het voortbestaan van de Nederlandse zeevisserij kan hierbij op het spel staan, omdat voor de grote en kleine zeevisserij een groot deel - 90 en 50% - van de besomming gevist wordt buiten het "Nederlandse" deel van het continentale plat van de Noordzee. Realisering van deze visserijzone's, met Groot Brittannië, Noorwegen en IJsland als belangrijkste voorstanders in N.W.-Europa, zal vermoedelijk nog wel enkele jaren duren. Mogelijk kan in EEG-verband het unilateraal instellen van visserijzone's met exclusieve visrechten worden voorkomen. Hoe dit ook uitpakt, een verdere beperking van de economische ruimte voor de Nederlandse zeevisserij lijkt niet onwaarschijnlijk.

Een positief punt is dat de huidige quota mogelijk vergroot zullen worden hetgeen ten slotte toch het uiteindelijke doel van de huidige vangstbeperkende maatregelen is. Bij de regelingen t.a.v. de Noordzee en aangrenzende wateren zijn echter 14 landen betrokken, die elk de economische belangen van hun nationale visserij

zo goed mogelijk trachten te behartigen. Afhankelijk van de huidige en de te verwachten economische situatie kunnen de nationale standpunten t.a.v. wijzigingen in de quota uiteenlopen, nl. van een zo spoedig mogelijke verhoging van de quota zodra dit biologisch verantwoord is, tot het nog verder beperken van de voor 1975 overeengekomen quota.

Vanuit het gezichtspunt van het Nederlandse bedrijfsleven verdient het eerste standpunt vermoedelijk de voorkeur, nl. om zo snel mogelijk een betere verhouding tussen kosten en opbrengsten te bereiken. Stellig geldt dit voor de zeer critieke economische fase van de komende 2 à 3 jaren, waarin de resultaten nog in belangrijke mate negatief zullen zijn. In hoeverre het internationaal overleg in de toekomst regelingen zal opleveren, die aan dit Nederlandse verlangen tegemoet komen, valt niet te voorzien.

Indien deze visie grotendeels juist is, zal het zowel voor de individuele ondernemers als voor de overheid uitermate moeilijk zijn om een juiste koers uit te zetten naar meer evenwichtige, economische verhoudingen. Dit geldt te meer, wanneer over de te verwachten ontwikkelingen en het te voeren beleid in andere landen nog zeer weinig bekend is.

In beginsel zijn er 4 mogelijkheden aanwezig om tot een beter economisch perspectief te komen, nl.:

- een beperking van de Nederlandse visserij-capaciteit in combinatie met een afvloeiingsregeling uit de visserij;
- een verlaging van de kosten op andere wijze dan door vermindering van de visserijcapaciteit;
- een verhoging van de aanvoeren en daardoor de besommingen van gequoteerde en vrije vissoorten, in combinatie met alternatieve visserijen en experimentele visreizen, binnen of buiten de traditionele visgebieden;
- een betere valorisatie van de aangevoerde produkten.

In de meest voor de hand liggende oplossing, nl. een beperking van de visserij-capaciteit met bv. maximaal 20% binnen enkele jaren, heeft of krijgt het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Visserij een belangrijke taak. Bovendien zijn of worden, naast regelingen om de afvloeiing uit de visserij te stimuleren, regelingen ingebouwd om de stabilisatie van de prijzen op de markt van tweedehands schepen te bevorderen.

De gevolgen van de andere drie genoemde mogelijkheden zijn op geen enkele wijze kwantitatief te benaderen. Veel zal afhangen van mogelijkheden, die individuele ondernemers zelf of in overleg met het georganiseerde bedrijfsleven of de overheid zullen weten te realiseren.

Voor een zekere vermindering van kosten lijken er bij de in het algemeen moderne en goed onderhouden vloot wel mogelijkheden aanwezig te zijn. In hoeverre ook wijzigingen in het maatschapscontract wenselijk zijn, is volledig een zaak van de individuele ondernemers. De wijze van uitvoering van het quoteringsbeleid kan overigens op de hoogte van de kosten een belangrijke invloed heb-

ben.

Voor gequoteerde vissoorten is de vangstomvang de eerste jaren een gegeven; voor deze soorten gaat het op dit moment alleen om zo hoog mogelijke prijzen. In hoeverre een rendabele visserij op vrije vissoorten in of buiten de traditionele visgronden mogelijk is, kan niet worden beoordeeld. Wellicht bieden de door de overheid geëntameerde experimentele visreizen nog (beperkte) kansen. Individuele ondernemers zullen wat dit betreft ook zelf naarstig naar nieuwe mogelijkheden zoeken.

Verbetering van de valorisatie van de aangevoerde vis door bv. een betere aanvoerspreiding, een kwalitatief beter produkt of produktvernieuwing, is meestal geen eenvoudige zaak. Met name wat betreft de twee laatste mogelijkheden is het meestal een zaak van jaren. Hiermede wordt het belang van kwaliteitsbewaking in overleg met handel en overheid geenszins ontkend. Voor de consument in binnen- en buitenland is het verder verbeteren van de kwaliteit van het Nederlandse produkt een belangrijke zaak. Hierbij gaan echter de kosten voor de baat uit, waardoor een eventueel hogere prijs alleen op langere termijn voor de ondernemer effect zal hebben. Op korte termijn geeft vermoedelijk alleen een betere spreiding van de aanvoer enig soulaas. Mogelijk is in dit verband een gedeeltelijke doorbreking van de weekvisserij van belang. Dit is echter volledig een zaak van de individuele vissers, aangezien de huidige weekvisserij vooral is gebaseerd op religieuze gronden, terwijl daarnaast ook sociale overwegingen een rol spelen. Overigens zou dit alleen zin hebben, indien een nationaal beleid t.a.v. verdeling van de quota tot uitvoering komt. Bij een ongeïmitereerde aanvoer tot het nationale quotum is uitgeput zou het loslaten van de weekvisserij de onevenwichtigheid van het aanvoerpatroon slechts kunnen versterken.

Van groot belang - zowel voor verlaging van kosten als voor verhoging van besommingen - is de wijze waarop het nationale quoteringsbeleid wordt uitgevoerd. Met een gemengd stelsel van individuele quota voor de sterkst gequoteerde vissoorten (haring, tong en ook schol) en van periode-quota voor vissoorten met een meer royaal quotum (kabeljauw, schelvis en wijting) is o.i. economisch gezien een optimale bevissing van het Nederlandse quotum en van de vrije vissoorten mogelijk. Verhandelbaarheid van individuele quota lijkt hierbij een voorwaarde om de noodzakelijke aanpassing in de bedrijfstak te bevorderen. Een belangrijker bezwaar dan de moeilijke administratieve beheersbaarheid is de neiging tot ontduiking bij dit systeem.

De terugslag in de relatief kleine garnalensector zal nog het minst ingrijpend zijn. Het vissen op garnalen blijft gereserveerd voor diegenen, die voorheen ook in hoofdzaak in deze bedrijfstak hebben gewerkt. Hierdoor ligt de problematiek vooral in de stabilisatie van de wisselende vangstomvang, het zoveel mogelijk sparen van ondermaatse garnalen (en platvis) in het Wadden- en kust-

gebied en in een betere valorisatie van de garnaal door het machinaal pellen en verbetering van de houdbaarheid.

De sector van de kleine zeevisserij zal met aanzienlijke moeilijkheden te kampen krijgen door de sterke quotering van de tongvangst en in veel mindere mate van de scholvangst. Bovendien hebben juist in deze sector veel ondernemers de expansie gefinancierd met veel vreemd vermogen, waardoor zij in liquiditeitsmoeilijkheden komen of al zijn. Slechts een klein aantal schepen is uitgerust voor andere visserijen dan met de boomkor, terwijl ook een beperkt aantal schippers ervaring heeft met andere visserijtechnieken. De wijze waarop een schip gebouwd is, met een beperkt werkdek en een relatief klein visruim, kan ook een beperkende factor voor alternatieve visserijen vormen.

Een sterkere beperking van de visserijcapaciteit dan met bv. 20% zou in eerste instantie noodzakelijk zijn voor een betere rentabiliteit van de kleine zeevisserij. Er zijn o.i. echter belangrijke overwegingen om thans nog niet te besluiten tot een verdere inkrimping van de vloot dan met dit percentage. Dit zijn: stabilisatie van de prijs van tweedehands schepen (voor "wijkers" en "blijvers" van belang) en de mogelijkheid van een gunstiger ontwikkeling dan hier is getaxeerd (hogere prijzen, gunstiger internationale regelingen en de kans op grotere jaarklassen). Hierdoor kan eventueel onnodige werkloosheid en kapitaalvernietiging worden voorkomen. Bovendien is het bijzonder moeilijk en kostbaar om aan een eenmaal sterk ingekrompen vloot weer enige uitbreiding te geven.

De sector van de grote zeevisserij, die 17 rederijen met 68 schepen omvat, is de laatste jaren door de bouw van diepvrieshektrawlers sterk gemoderniseerd en in vangstcapaciteit toegenomen. De sterk gequoteerde haring vormt het belangrijkste produkt, dat echter door het merendeel van de rederijen zelf wordt verhandeld, al of niet te zamen met elders gekochte haring en/of andere diepgevroren produkten. Doordat de trawlers reeds meer-weekse reizen maken en zijn uitgerust voor het vangen en verwerken van grote hoeveelheden vis, zijn de toepassingsmogelijkheden en de actieradius van de trawlers belangrijk groter dan die van de schepen van de kleine zeevisserij. Of dit in de toekomst voldoende soulaas voor een rendabele rederij zal bieden is mede afhankelijk van de ontwikkeling van het internationale zeerecht.

Samenvattend kan worden gesteld, dat in de Nederlandse visserij de afwisseling van economisch slechte en goede tijden groter is dan in andere bedrijfstakken. Ondanks deze sterke schommelingen heeft deze traditionele en kleurrijke tak van bedrijvigheid in Nederland zich steeds weten te handhaven, mede door belangrijke verbeteringen in het produktieapparaat en de aanwezigheid van een zeer actief handelsapparaat.

Zonder enige overdrijving kan echter worden geconstateerd, dat door een cumulatie van interne en externe oorzaken van conjuncturele en structurele aard, de Nederlandse zeevisserij zich thans

in een wel zeer diepe, economische crisis bevindt. Hoeveel bedrijven in de visserij - en in de toeleverende en afnemende sector - deze periode van economische neergang op lange termijn zullen overleven, kan niet worden voorzien. Voor de individuele bedrijven zullen de overlevingskansen mede afhankelijk zijn van het internationale en nationale visserijbeleid.

BIJLAGE 1

MAATREGELEN TER BEPERKING VAN DE VISSERIJ OP TONG EN HUN IMPLICATIES

Tabel gegeven door Korrings in zijn inleiding: "Quotering als waarborg voor de toekomst van het visserijbedrijf", ter gelegenheid van de Volkshogeschooldagen voor de visserij in Bergen, 26 april 1974

MAATREGEL	VOORDELEN	NADELEN	INVLOED OP VISSERIJ-DRUK	PRAKTISCHE TOEPASBAARHEID	UITEINDELIJK EFFECT OP DE AANVOEREN	INTERNATIONALE POLITIEKE ASPECTEN
Vlootinkrimping	Directe beperking viss.druk; overblijvende schepen kunnen onbelemmerd vissen	Surplus aan schepen moet andere visserij zoeken, bij oplegging financ. verlies	Sterk en contro-leerbaar	Grote mogelijkheden bij loting en toewijzing licenties; controle bij aanvoer nodig	+++	De meeste landen hebben een vloot in opbouw en zijn tegen deze maatregel
Vangstbeperking	Directe beperking viss.druk; ieder schip kan overal blijven vissen	Problemen over verdeling nationaal quotum. Wat te doen als indiv. quotum bereikt is?	Vrij sterk	Geen controle op zee; scherpe controle bij aanvoer nodig; jaarlijks nieuw quotum vaststellen op basis biologische gegevens	+++	Alle landen accepteren maatregel mits men het eens is over de basisjaren voor de verdelingsleutel
Maaswijdtevergroting	Ieder schip kan overal blijven vissen	Moelijk te controleren door mogelijkheid tot ontduiking op zee (dubbele kuilen)	Geen	Intensieve controle op zee noodzakelijk; kans op ontduiking neemt toe met herstel recutenstand	++	Denemarken en Engeland zijn voor deze maatregel omdat ze in feite op grote platvis vissen. België tegen.
Gebiedssluiting	Ongestoord paaien kan; ieder schip kan blijven vissen, maar niet overal; bescherming recuten	Conflicten met garnalenviss., buitenlandse kustvisserijen op schol, langoestines, aal, e.d.	Gering	Controle op zee zeer intensief, anders toeneming aantal overtredingen als stand binnen gesloten gebied groter wordt	+	Onacceptabel voor Engeland, Schotland, Denemarken, Duitsland en België
Gesloten seizoen 2e kwart.	Ieder schip kan blijven vissen, maar niet altijd in de Noordzee; ongestoord paaien tong; bescherming van recuten	Overbruggingsproblemen vishandel; zeer beperkte tongviss. buiten Noordzee. Conflicten als bij gebiedssluiting	Tamelijk sterk	Intensieve controle op zee nodig; kans op ontduiken groot; onderscheid tussen Noordzeetong en tong buiten Noordzee niet mogelijk	+	Onacceptabel voor België en Denemarken

BIJLAGE 2

OVERZICHT VAN TOELAATBARE VANGSTEN VAN VERSCHILLENDE VISSOORTEN IN NEAFC-WATEREN VOOR HET JAAR 1975, VERDEELD OVER DE LANDEN (mln. kg) 1)

	Haring		Tong			Schol			Kabeljauw			Schelvis			Wijting			
	Noordzee	Kelt. "Hebri-den"	Noord-zee	Het Kanaal	Het Kanaal	Bristol Kanaal	Ierse Zee	Noord-zee	Het Kanaal	Het Kanaal	Bristol Kanaal	Ierse zee	Noord-zee	Het Kanaal	Het Kanaal	Bristol Kanaal	Ierse zee	Noord-zee
België	2,0		1,2	0,1	0,4	0,725	5,5	0,07	0,13	0,25	14,5	3,0	3,7					
Denemarken 4)	210,0	9,0	0,6				30,0				41,0	55,0	82,0					
Duitse Dem.Rep.	6,0	2,0									1,0	0,2	0,5					
B.Rep.Duitsland	10,0	15,0	0,5				5,5				24,5	6,5	2,8					
Frankrijk	18,0	3,6	0,35	0,87	0,1	0,155	2,5	1,88	0,16	0,27	16,5	10,0	27,0					
Ierland	14,0	20,0				0,105			1,3									
IJsland	30,0	3,0																
Nederland	27,0	5,0	9,2				47,0		0,02		26,0	14,0	14,0					
Noorwegen	100,0	24,0									8,5	10,0	3,8					
Polen	10,0	3,0									3,0	1,5						
USSR	20,0	3,0									6,4	60,0	7,0					
Ver. Koninkrijk	18,0	0,8	0,6	0,405	0,19	0,455	34,5	1,28	0,5	3,21	84,0	106,0	44,0					
Zweden	43,0		0,05	0,025	0,01	0,015	1,0	0,03	0,01	0,05	8,8	6,2	1,9					
Andere			1,6	2,0							1,8	2,6	2,3					
Totaal	494,0	25,0	205,0	12,5	1,4	0,7	1,7	126,0	3,26	0,8	5,1	236,0	275,0	189,0				

Bron: Communiqué's Directie van de Visserijen dd. 4/7-1974 en 11/11-1974.

- 1) Naast de hier opgenomen vangstbeperkingen gelden nog enkele, althans voor de Nederlandse visserij minder belangrijke en in sommige gevallen reeds langer bestaande regelingen (Atlantic-Scandinavische haring; niet voor menselijke consumptie bestemde makreel e.d.).
- 2) Quota-regeling voor periode 1/7-1974 - 30/6-1975.
- 3) Elk land mag de quota van één of meer van de rondvissoorten met 10% of ten minste 500 ton overschrijden, mits het totaal toegewezen rondvisquotum niet wordt overschreden.
- 4) Inclusief Far Oer.

BIJLAGE 3

AAN NEDERLAND TOEGEWEEZEN QUOTA VOOR 1975 VERGELEKEN MET GEMIDDELTE VANGSTEN
OVER DE PERIODEN 1964-1973 en 1971-1973 EN VERTAALD VAN LEVEND GEWICHT IN
AANVOERGEWICHT

	NEAFC- quota levend gewicht (1000 kg)	In procenten. van de gem. vangst over		Omrekenings- factor levend aanv. gewicht	Aanvoergewicht quota + event. overige vangsten (1000 kg)
		'64/73	'71/73		
HARING:					
Noordzee+Skagerr.1)	27000	59	102	1,04 (verse)	.
Keltische Zee	5000	48	65	1,36(gekaakte)	.
Hebriden	12000	160	56	1,25 (steur)	.
Overige wateren					.
Totaal	.	.	.		ca. 40000
TONG:					
Noordzee	9200	49	53	1,11	8290
Ierse Zee	245	152	55		220
Overige wateren	-	-	-		-
Totaal	9445	50	53		8510
SCHOL:					
Noordzee	47000	124	91	1,11	42340
Ierse Zee	20	125	40		20
Overige wateren	-	-	-		-
Totaal	47020	124	91		42360
KABELJAUW: 2)					
Noordzee	26000	94	65 3)	1,24	20630
Overige wateren					ca. 120
Totaal	.	.	.		ca. 20750
SCHELVIS: 2)					
Noordzee	14000	118	275	1,17	11970
Overige wateren					ca. 180
Totaal	.	.	.		ca. 12150
WIJTING: 2)					
Noordzee	14000	141	185	1,21	11570
Overige wateren					ca. 770
Totaal	.	.	.		ca. 12340

Bron: ICES Bulletin Statistique; CBS.

- 1) Quotum voor de periode 1/7-1974 - 30/6-1975; voorlopig wordt aangenomen dat een dergelijk quotum ook voor de volgende periode zal worden overeengekomen.
- 2) Zie bijlage 2, noot 3).
- 3) Dit percentage valt laag uit door de uitzonderlijk grote kabeljauwaanvoeren in 1971 en 1972.

BIJLAGE 4

UITKOMSTEN VAN DE NEDERLANDSE ZEEVISSERIJ (GROTE ZEE-, KLEINE ZEE- EN GARNALEN-VISSERIJ) DEFINITIEF 1972 en 1973, VOORCALCULATIE 1974 en 1975 (MLN. GLD.)

	Definitief		Voorcalculatie	
	1972	1973	1974	1975
GROTE ZEEVISSERIJ				
Aantal schepen	73	70	67	65
Motorvermogen (1000 pk)	76	78	83	87
Bemanning	858	840	853	841
Aanvoer (1000 ton)	80	84	83	89
Besomming	83	96	108	118
Non-factorkosten	49	57	74	87
Netto-toegevoegde waarde	34	39	34	31
Waarvan: rente	4	5	7	8
bemanning (incl. soc. lasten)	32	34	38	42
Netto-resultaat	- 2	- 0	-11	-19
KLEINE ZEEVISSERIJ				
Aantal schepen	463	471	475	415
Motorvermogen (1000 pk)	227	265	316	332
Bemanning	2253	2360	2498	2318
Aanvoer (1000 ton)	112	108	108	96
Besomming	217	268	268	253
Non-factorkosten	99	135	193	223
Netto-toegevoegde waarde	118	133	75	30
Waarvan: rente	11	16	23	26
bemanning (incl. soc. lasten)	86	104	89	75
Netto-resultaat	+21	+13	-37	-71
GARNALENISSERIJ				
Aantal schepen	138	131	153	163
Motorvermogen (1000 pk)	22	22	24	26
Bemanning	372	346	388	414
Aanvoer (1000 ton)	4	6	7	7
Besomming	16	18	20	23
Non-factorkosten	7	8	10	12
Netto-toegevoegde waarde	9	10	10	11
Waarvan: rente	1	1	1	1
bemanning (incl. soc. lasten)	7	8	9	10
Netto-resultaat	+ 1	+ 1	+ 0	- 0
TOTAAL ZEEVISSERIJ				
Aantal schepen	674	672	695	643
Motorvermogen (1000 pk)	325	365	423	445
Bemanning	3483	3546	3739	3573
Aanvoer (1000 ton)	196	198	198	192
Besomming	316	382	396	394
Non-factorkosten	155	200	277	322
Netto-toegevoegde waarde	161	182	119	72
Waarvan: rente	16	22	31	35
bemanning (incl. soc. lasten)	125	146	136	127
Netto-resultaat	+20	+14	-48	-90

Bron: LEI-Inlichting No. 149.

LITERATUURVERWIJZING

1. A. Beaujon, Overzicht der geschiedenis van de Nederlandse zeevisserijen, Leiden, 1885.
2. H.A.H. Kranenburg, De zeevisscherij van Holland in de tijd der Republiek, Diss., Amsterdam, 1946.
3. Colin W. Clark, The economics of overexploitation, Science, Vol. 181, pag. 630 e.v.
4. H.A.H. Kranenburg, t.a.p., blz. 141.
5. A. Beaujon, t.a.p., pag. 170 e.v.
6. LEI-verslag 5.20: Economische perspectieven van de kottervisserij, 1973, pag. 34.
7. A. Scott, The economics of regulation fisheries, F.A.O. Fisheries Reports, no. 5, 1962, pag. 45.
8. P. Korringa, Inleiding tijdens de Volkshogeschooldagen voor de Visserij, Bergen, 1974.
Zie ook uitlatingen van andere Nederlandse visserijbiologen:
J.F. de Veen, Overbevissing, Visserij no. 2, 1973
K.H. Postuma, Het Nederlandse haringonderzoek in de periode 1946-1971, Visserij no. 3, 1972.
9. A. Maris en J.H. Post, Ontwikkelingsschets van de Nederlandse landbouw na 1950, LEI, 1973.
10. A.G.U. Hildebrandt, De visserij in de Europese Economische Gemeenschap, E.-S.B., 18 en 25 augustus 1965.
11. LEI-publikatie 5.3: Financiële positie van rederijen ter grote zeevisserij, 1970.
12. LEI-verslag 5.20, t.a.p., pag. 27.
13. Zie hiervoor: de continue reeks LEI-rapporten betreffende de bedrijfsresultaten in de kleine zeevisserij.
14. A. Scott, t.a.p., pag. 33.
15. P. Adam, The problem of building up a bio-economic model for fisheries management, OECD, Committee for Fisheries, FI/145, 1974.
16. Colin W. Clark, t.a.p.
17. J.M. Tomkins en J.A. Butlin, A theoretical and empirical approach to fisheries economics, Manchester University, 1973.
18. LEI-inlichting no. 149, Raming van de bedrijfsuitkomsten van de zeevisserij in 1975, januari 1975.

LITERATUURVERWIJZING (vervolg)

19. J.A. Crutchfield, Regulation of the Pacific Coast Halibut Fishery, F.A.O., Fisheries Reports nr. 5, 1962 pag. 354 e.v.
20. J.A. Crutchfield, t.a.p., pag. 371 e.v.
21. LEI-overdruk no. 113,
R. Rijnveld en J.W. de Wilde, Economische aspecten van quotering, 1974.
22. K. Hoekstra, Jaarrede in zijn functie als voorzitter van het Visserij-schap, 31 januari 1975, Visserij-wereld no. 7, 1975.
23. Zie o.a. het rapport: The economics of regulation fisheries, F.A.O. Fisheries Reports, no. 5, 1962, waarin een groot aantal reeds in de praktijk toegepaste regelingen of voorstellen tot regelingen wordt aangehaald.
24. LEI-inlichting no. 149, t.a.p. blz. 17 en 18.
25. E.J. de Boer, Enige recente activiteiten op het gebied van visserijmethoden en vistuigen. De Visserij-wereld 1974, no. 51/52.
26. W.P. Davidse, Liquiditeitsmoeilijkheden in de kleine zee-visserij, Visserijwereld, no. 41, 1974.
27. K. Hoekstra, t.a.p.